

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Colecția "Caiete" nr.5

DIN BOTOSANI DE ODINIOARĂ...

Scene și personaje dintr-o lume care a fost

Din Botoșanii de odinioară...
Scene și personaje dintr-o lume care a fost

Culegere computerizată: CRISTINA BONTAȘ
Tehnoredactare computerizată: MARIUS GELLER

Federația Comunităților Evreiești din România
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Colectia „Caiete” nr. 5

Din Botoșanii de odinioară...

**Scene și personaje dintr-o lume
care a fost**

București, 2001

Cuvânt înainte

Acest „Caiet” evocă doar câteva crâmpie din trecutul multiseclar al evreilor botoșăneni și anume trei decenii din ceea ce a fost viața lor între 1913¹ și 1943. El se dorește, însă, o invitație la o investigație mult mai circumstanțială asupra destinului unei comunități care, deși redusă numericeste, a cunoscut o uimitoare efervescență în toate planurile activităților umane. Activități ce sunt, de altminteri, atestate încă de la finele secolului al XVI-lea.

Din *Monografia orașului Botoșani* a lui Artur Gorovei (1864-1951), eminentul folclorist și etnograf care și-a legat numele de numeroase lucrări și de revista de specialitate „Șezătoarea”, se poate afla, de pildă, că din opreliștea lui Petre Șchiopul, datată 8 ianuarie 1579, evrei polonezi cumpărau în Moldova vestitele vite albe ce se exportau până la Danzig și în Anglia, iar negoțul cel mare îl făceau cu congenerii lor din Botoșani.

Și tot același izvor ne mai informează că în vechiul țintirim israelit din oraș exista o piatră de mormânt cu această inscripție: „Aici sunt înmormântați cei omorâți Iziel sin Iacob, Iosub sin Șmil, Iehuda sin Marcu, care au fost uciși în ziua de luni, 7 septembrie 1724”.

În volumul VI din *Studii și Documente* de N. Iorga se pomenește, la anul 1742, de „Mihail Pavețul și credincios breslei jidovești” din Botoșani.

Un document extrem de semnificativ este hrisovul lui Scarlat Voevod Calimah din 1817, mai 12, care dădea dreptate „breslei jidovești” a orașului într-o aprinsă dispută cu Trandafil grecul, ce vroise s-o împiedice a-și mai îngropa morții în țintirimul ei sub cuvânt că ar pricinui tulburare celorlalți locuitori.

Și înșiruirile unor asemenea mărturii ar putea fi mult lungite.

Testimoniile incluse în culegerea de față oglindesc răstimpul de maximă înflorire a micii comunități evreiești botoșănene, până când asupra

¹ Despre participarea evreilor la primul război mondial vezi: *Evreii din România în Războiul de reîntregire a țării 1916-1919*. Volum alcătuit de Dumitru Hîncu. Selecția materialului: Lya Benjamin. Editura Hasefer, 1996.

ei, după legislația rasistă a guvernului Goga-Cuza, s-au abătut nefastele consecințe ale regimului Antonescu aliat cu Germania nazistă și copiind, în bună măsură, metodele înscăunate de Hitler și acoliții acestuia.

Căci, de-a lungul anilor vitregi care au urmat, peste ei s-a prăvălit tăvălugul discriminărilor și exacțiunilor de tot felul. Li s-au confiscat bunurile mobile și imobile, au fost obligați să poarte, ca semn infamant, steaua galbenă, să nu circule decât în anume ore, să fie expediați în detașamente de muncă forțată, lăsându-și familiile de izbeliște, fără mijloace de subzistență, să fie gratificați cu faimoasele cartele „barate” care le dădeau „dreptul” doar la o mică parte din alimentele distribuite restului populației. La rândul lor, cei din târgușoarele învecinate – Sulița, Frumușica, Ștefănești etc. – au fost și ei scoși din casele lor, siliți să lase în urmă mica sau mai marea agoniseală de o viață și „strămuțați” intempestiv la Botoșani, îngroșând mizeria celor de acolo.

După care, consecutiv dictaturii antonesciene, a urmat cea comunistă, cu alte deposedări și alt soi de discriminări, care au dus la o emigrare în masă și la stingerea lentă, dar inexorabilă, a ceea ce a fost comunitatea evreilor botoșăneni. Așa se face că din cei unsprezece mii de evrei din Botoșaniul interbelic au rămas astăzi câțiva peste 120, în marea lor majoritate în vârstă sau foarte în vârstă.

Trecutul lor e acum istorie. Și de aceea istoricilor le și revine misiunea de a reînvia – din păcate doar din arhive – o lume care a fost și nu va mai fi.

Paginile care urmează sunt o simplă sugestie.

Dumitru Hîncu

Dare de seamă

Mobilizarea Armatei române

Evenimentele din Balcani, până într-atâta umpluse de trufie, în cele din urmă, pe vecinii noștri bulgari, încât nu numai că nu au voit să țină samă de Protocolul de la St. Petersburg, care hotăra o graniță mai naturală pentru apărarea Dobrogei noastre, dar au nesocotit chiar recunoștința ce ni-o datoresc încă de pe când nu existau ca Stat pe harta Europei.

România, având însă conștiința rolului ce are de îndeplinit la porțile Orientului și-n Balcani - pentru liniștea necesară îndeplinirii acestui rol -, nu a putut lăsa să se reguleze conflictul și echilibrul balcanic fără a să ține samă și de cum vedem, noi, românii, în această prea însemnată chestiune, de care-s legate existența și viitorul neamului nostru.

Pentru aceste motive și pentru că vecinii noștrii bulgari au arătat numai rea-voință și nesocotință față de noi, a trebuit să se caute o soluțiune demnă pentru România de azi, iar conducătorii noștrii au găsit-o ușor.

Monitorul Oficial No. 71 bis, din 20 iunie 1913, a publicat *Decretul de mobilizarea Armatei active cu rezervele ei*, care s-a săvârșit în chip extrem de mulțumitor, întrecând așteptările tuturor, și cu un entuziasm demn de o politică în stil mare, cum și trebuie să ducem noi față de Statele balcanice.

Datoria cetățenească. Cum și-au făcut-o cetățenii botoșăneni.

Când patria și-a chemat fiii pentru apărarea demnității și prestigiului ei, datoria celor rămași acasă trebuia să fie cel puțin la înălțimea avântului cu care au răspuns fiii săi, dându-ne cu toții obolul pentru biruința *scumpei și valoroasei noastre Armate*.

Și cei rămași acasă au fost la înălțimea datoriei!

Toți bărbații luminați, cu inima caldă și cu sufletul curat, s-au înscris să-și facă cea mai sfântă și cea mai nobilă dintre datorii, anume: datoria de a îngriji de cei rămași acasă, în urma celor plecați în război, punându-le la îndemână tot ce le va trebui, pentru ca ostașii chemați și plecați pentru apărarea și ridicarea cinstei României, să aibă mintea ațintită numai la victorie.

¹ Botoșani, Tipografia „Reînvierea”, Segal & Marcu, 1913.

În astfel de atmosferă de solidaritate socială a luat naștere și *Comitetul Central din Botoșani, pentru ajutorarea familiilor celor mobilizați*.

În prima și restrânsa întrunire de la „*Clubul Intim*”, de la 29 iunie 1913, s-a ales un prim Comitet având ca Președinte pe d-l Vasile D. Vasiliu și ca membri pe d-nii Th. Sillion, V. Isăcescu, A. Enacovici, Ștefan Gane, Th. Buzdugan, Dim. Miclescu, Garabet Ciomac, Mihai Vasiliu, Frederic Costiner, Maurice Moschcovici, Gh. Cananău, Maurice Abramovici, Neculai Frunzescu, Alex. Șmelț, Mircea Arapu, Antonel Manea și C. Zamfirescu.

Acest Comitet, pentru a da o cât mai mare satisfacțiune însuflețirii ce cuprinsese pe toți bunii români, chiamă la o adunare pe toți cetățenii orașului nostru pentru ziua de 30 iunie 1913.

Această adunare, după cuvântările calde și entuziaste ale d-lor V. D. Vasiliu, Lazăr Theodor, A. Enacovici, C. Mighiu, Alex. Prassa, Alex. Șmelț și protopopol Al. Simionescu, prin aclamațiune, întregește Comitetul, ridicându-i numărul membrilor la 37, alipindu-să pe lângă primul Comitet, d-nii: dr. Hinek, Laurențiu Pilat, dr. Politzer, Vasile Talpă, dr. Zuhr, I. S. Popovici, Moritz Abramovici, G. Antonescu, Al. Simionescu, N. Freifeld, Gh. Dimitriu, N. Ursoi, B. Schönfeld, căpit. Schipor, I. M. Wechsler, L. Stratulat, căpitan Zăgănescu, Ilie Criveanu, H. Haritonovici și Lazăr Theodor.

Prima ședință a Comitetului 1 iulie 1913

Comitetul astfel întregit, întrunindu-să în ziua de 1 iulie 1913, sub președenția d-lui Vasile D. Vasiliu, după discuțiuni urmate în privința începerii și organizării activității Comitetului a hotărât, în primul loc, imprimarea în 4000 exemplare și împărțirea în județul și orașul Botoșani a următorului Apel:

COMITETUL CENTRAL BOTOȘANI

pentru

Ajutorarea familiilor celor mobilizați

CETĂȚENI

Cinstea și chemarea Țării la Porțile Orientului, au impus mobilizarea armatei române, iar datoria noastră ne-a poruncit să intrăm în luptă, ca prin bărbăție să potolim trufia dușmanului.

Cu toții am văzut cum ostașii Țării au răspuns grabnic la sunetul goarnei, întrecând toate așteptările și părăsindu-și cu veselie familia și interesele.

Cântând cântece de biruință și cu încredere în puterea și viitorul neamului nostru, au plecat cu toții în război cu gândul la D-zeu, Țară și Rege. Toți aveau conștiința datoriei împlinite și credința că, expunându-și viața, contribuiesc la demnitatea și strălucirea Țării Românești.

CETĂȚENI

Din ziua mobilizării trăim ceasurile faptelor mari!

Pentru ca cei plecați să fie cât mai puțin preocupați de grija celor de acasă și să aibă tot avântul cugetului lor numai spre biruință, noi, cei cari rămânem acasă, avem **datoria** ca să îngrijim de familiile celor plecați pe câmpul de luptă.

Toți ostașii Țării să fie încredințați că de familiile lor are cine să se îngrijească și în așa chip, ca să nu ducă nici o lipsă.

Să împărțim paharul și bucățița noastră cu familiile împovărate - cu femeile, bătrânii și copiii ce le compun.

Să le lucrăm ogoarele, aducându-le acasă bucatele.

Cu averea, munca și sfatul nostru să facem astfel, încât familiile luptătorilor să nu simțiască lipsa sprijinitorilor lor.

Un Comitet, compus din persoane devotate și cunoscute, s-a instituit în orașul Botoșani, ca să adune și să distribue ajutoare pentru îndulcirea traiului familiilor luptătorilor, din județ și orașul Botoșani.

Ne adresăm tuturor sentimentelor caritabile, fără deosebire de trepte sociale și fără deosebire de naționalitate, rugându-le să se grăbească a se înscrie cu ajutoarele ce le dictează datoria de om, de bun patriot și cetățean, căci **ajutorul dat la timp este de două ori dat.**

Să ne ajute Dumnezeu!

Președintele Comitetului Central Botoșani

V. D. VASILIU

Secretar **MIRCEA ARAPU**

Membrii Comitetului: Th. Sillion, V. Isăcescu, A. Enacovici, St. Gane, Th. Buzdugan, Garabet Ciomac, Mihai Vasiliu, Frederic Costiner, Maurice Moschovici, Gh. Cananău, Maurice Abramovici, Neculai Frunzescu, Alex. Șmelț, Mircea Arapu, Antonel Manea, C. Zamfirescu, dr. Hynek, Laurențiu Pilat, dr. Politzer, Vasile Talpă, dr. Zuhr, I. S. Popovici, Moritz Abramovici, G. Antonescu, Al. Simionescu, N. Freifeld, Gh. Dimitriu, N. Ursoi, B. Schönfeld, căpit. Schipor, I. M. Wechsler, L. Stratulat, căpit. Zăgănescu, Ilie Criveanu, H. Haritnovici și Lazăr Theodor.

Comitetul a mai hotărât tipărirea Apelului „Ligei Deșteptarea” din București și împărțirea lui la sate.

Organizarea Comitetului

Procedându-se la organizarea activității Comitetului, s-au format următoarele Comisiuni:

Comisiunea I-a

Însărcinată cu facerea listelor persoanelor cărora să li s-a trimită Apelurile, în oraș și județ.

Domnii: G. Antonescu, I. M. Wechsler, N. Ursoi, Dr. N. Frunzescu.

Comisiunea II-a

Însărcinată cu facerea listelor mamelor și copiilor din oraș și județ care trebuie ajutați.

Domnii: I. S. Popovici, N. Ursoiu, I. M. Wechsler și G. Antonescu.

Comisiunea III-a

Însărcinată cu ajutorul subcomisiunilor din județ și care să controleze dacă recolta celor plecați este strânsă.

Domnii: Garabet Ciomac, Cotin Zamfirescu și Anton Manea.

Comisiunea IV-a

Însărcinată cu adunarea banilor în oraș și județ, precum și cu adunarea produselor în natură.

Domnii: Laurențiu Pilat, Mihai Vasiliu, M. Abramovici, Anton Manea, I. M. Wechsler, D. Miclescu, B. Schönfeld, Fr. Costiner, G. Cananău, N. Freifeld, M. Moscovici, Dr. Frunzescu și Cotin Zamfirescu.

Comisiunea V-a

Însărcinată cu distribuirea banilor și a produselor în natură, atât în oraș cât și în județ.

Domnii: Laurențiu Pilat, Al. Enacovici, Ștefan Gane, I. M. Wechsler, M. Abramovici, M. Moscovici, N. Freifeld, D. Miclescu, M. Vasiliu, Cotin Zamfirescu, B. Schönfeld și A. Manea.

Comisiunea VI-a

Însărcinată cu organizarea ospătărilor publice.

Domnii: M. Vasiliu, I. M. Wechsler, D. Miclescu, Al. Enacovici și N. Freifeld.

Comisiunea VII-a

Însărcinată cu aranjarea comptabilității.

Domnii: Lazăr Theodor, H. Haritonovici și Ilie Criveanu.

Comisiunea VIII-a

Însărcinată cu redactarea dărei de seamă.

Domnii: Lazăr Theodor, H. Haritonovici și Mircea Arapu.

Tot în această ședință s-a adus la cunoștință că sediul Comitetului și al Comisiunilor este la Sindicatul Agricol-Botoșani, care a avut bunăvoința să ne puie la dispoziție birourilor sale.

Ajutorul dat la timp este de două ori dat

Comisiunile au început să funcționeze de îndată, deoarece Comitetul a plecat de la marele adevăr în materie de asistență, că „*ajutorul dat la timp este de două ori dat*”.

Mulțumită, în primul loc, activității Comisiunilor „pentru adunarea fondurilor” și celeia „pentru distribuirea ajutoarelor”;

mulțumită poliției orașului, care a dat mult ajutor Comisiunii pentru distribuirea ajutoarelor, la formarea listelor celor ce trebuiau ajutați;

mulțumită d-lui prefect al județului, care ne-a înlesnit, prin aparatul administrativ, puțința de a ne iniția în ceea ce ar fi de făcut în județ;

mulțumită d-lui A. Enacovici, care, la început, a împărțit din caseta sa, până ce Comitetul a dispus de fonduri, ajutoare, în numerar, la 205 familii, aproximativ suma de lei 800;

mulțumită în cele din urmă bunei voinți a tuturor persoanelor, din afară de Comitet, la care ne-am adresat, ca d-nii: Drag. Țurloiu, S. Schwalb, M. Vasiliu, Th. Haralamb, S. Albrecht și E. Grosu, care au lucrat pentru buna și grabnica reușită a întreprinderii noastre;

Mulțumită în cele din urmă generoșilor donatori, am putut ajunge repede și cât se poate de satisfăcător la scopul pentru care s-a înființat Comitetul nostru botoșănean.

Subscrierea cetățenilor botoșăneni

Cetățenii botoșăneni au arătat și de astădată că li-s dragi neamul și patria și că posedă sentimentul solidarității sociale, subscriind până în seara zilei de 30 septembrie 1913, suma de lei **48832,35**.

Din această sumă, 5000 lei sunt subscriși condițional de fabrica de zahăr de la Ripiceni, spre a se cumpăra câte un fond, la un număr de 5-10 familii rămase fără sprijin în urma morții sprijinitorilor lor pe câmpul de onoare, 1000 lei sunt subscriși de d-l Vasile D. Vasiliu cu aceeași destinație, iar 400 lei de d-na Lidia Filipescu cu aceeași condițiune¹.

¹ Text prescurtat.

Darea de Seamă¹
pe anul 1914-1915
a
Ceainăriei Gratuite
pentru săraci fără deosebire de naționalitate

Onor Donatori

Nu vă puteți închipui la ce faptă înaltă ați contribuit cu donațiunea D-voastră. S-a hrănit zilnic 140 școlari, dimineața cu ceai și pâine, a căror părinți sunt cu totul lipsiți de mijloace și mulți din ei orfani. Copii recomandați de către d-nii Directori ai școalelor primare românești și celor evreiești.

În afară de aceasta, peste 100 copii neșcolari – neavând vârsta de 7 ani – ș-au găsit alinare astâmpărându-și foamea prin hrana zilnică ce li se punea la dispoziție.

S-au hrănit zilnic, aproape 100 bătrâni, infirmi, cari fiind în imposibilitatea de a-și putea câștiga existența de toate zilele; tot astfel și numeroși muncitori săraci, cari n-au avut ce lucra.

Localul nostru a mai servit ca local de încălzit pentru bătrâni.

În total s-au hrănit zilnic aproape 400 săraci.

În numele acestora vă mulțumim pentru sprijinul dat și Dumnezeu să vă plătească în bine.

COMITETUL

- I. M. Wechsler - președinte
- M. Goldenberg - casier
- B. Schwartz - administrator
- F. Feierstein - administrator
- M. Heller - administrator

¹ Botoșani, Tipografia „Concurența” O. Marcovici, 1915.

No.	Numele donatorilor	Lei	B.
1	V. D. Vasiliu	100	
2	Prim. Com. Bot. O colectă	77	50
3	Dimitrie Jugariu	10	
4	A. H. Cohn, București	5	
5	Buca Weinstein	5	
6	David Zeidner	10	
7	Alter Fichman	10	
8	Bubi Horovitz	10	
9	David Ghürtler	5	
10	Strul Favel	2	
11	Moara Abr. & Freifeld	60	
12	Herman Spiegel	20	
13	Cofetar Dumitriu	3	
14	Simon Labin	10	
15	Abr. Zaharia	10	
16	Iancu Abramovici	3	
17	Simon Șvalb	2	
18	Salo Feierwerk	3	
19	Dr. Politzer	10	
20	Calman Feler	3	
21	Banca Botoșanii	20	
22	Solomon Focșaner	5	
23	Ion Ciulei	5	
24	Zalic Silberman	5	
25	Casa B. Moscovici	50	
26	P. Blumenfeld	3	
	De reportat	446	50
27	Osias Segall	5	
28	Isak Bacal	5	
29	L. Adler	1	
30	Artur Eiges	5	
31	Frați Goldhamer	8	
32	Casa Jeseff Bercovici	50	
33	Abr. Svadron	1	
34	Dr. Lustgarten	8	
35	Marcu Meltzer	5	

No.	Numele donatorilor	Lei	B.
36	M-me Clara Neses	1	
37	B. Rosman antr. de pădure	1	
38	L. I. Löbel	5	
39	M. Goldstein fii	4	
40	Leon Copelovici	5	
41	Feldman garaj	2	
42	H. Zverdling	3	
	Dintr-o colectă prin		
43	B. Abramovici	40	
44	Noiech Brandes	10	
45	Z. Lazarovici	1	
46	N. Goldhamer	5	
47	A. I. Halpern	3	
48	Froim Șvartz Cismar	3	
49	Simon Veșler	3	
50	Simon Barad	3	
	De reportat	623	50
51	B. Salter dentist	5	
52	Saldo din anul trec. Cu proc.	141	25
53	A. D. Rosman	3	
54	Dr. Dionisie Goilev	40	
55	Frați Abramovici	10	
56	Frați Goldșlegher	5	
57	Advocat Altărescu	3	
58	Marcus Wacher	5	
59	B. Schönfeld	10	
60	Marcus Jasser	2	
61	Abr. Mohnblatt	3	
62	Dimitrie Miclescu	20	
63	Juffe și Leibovici	3	
64	Ch. A. Acsel	3	
65	David Mohnblatt	3	
66	Weisman & Feler	3	
67	Adolf Șpieler	3	
68	Cohos & Leibovici	3	
69	Frații Rachmut	1	

No.	Numele donatorilor	Lei	B.
70	S. Goldentahl	2	
71	M. Solomovici	2	
72	Fichman, Tauber, Leibovici	5	
73	Iosef Grunzveig	2	
74	I. B. Rorlich	2	
75	Şencher & Ornştein	6	
	De reportat	908	75
76	Arhitect Botescu	5	
77	Iosef Goldman	3	
78	Banca Viitorul	10	
79	Friedrich Costiner	60	
80	Abr. A. Zaharia	10	
81	Leon Adler	2	
82	Fraţii Weisman	3	
83	Jacob Fichman	4	
84	Srul Leib Segall	3	
85	Goldstein & Ornstein	10	
86	Herman Şeinfeld	2	
87	Ostfeld Segall Şteinberg	7	
88	S. B. Selinger	1	
89	Banca Botoş. Română	10	
90	Banca Naţională	10	
91	Perlman	2	
92	Dr. Zuhr	5	
93	Dr. Goldhamer	5	
94	Peiritz Brinzar	2	
95	D. Mănăstireanu	2	
96	Conachi Ştefan	2	
97	Em. F. Libros, Bucureşti	3	
98	Inginer Rosier	5	
99	Ştefan Grosu	1	
100	Gherşim Baraf, Panciu	4	
	De reportat	1079	75
101	Ion Bunea	5	
102	Israel Mises	10	
103	Dinovitzer Turşeşti	2	

No.	Numele donatorilor	Lei	B.
104	Theodor Nucă	5	
105	Jung Lespezi	3	
106	P. Zekler	5	
107	C. Iordănescu	2	
108	Calman Feldman	5	
109	Frații Gross	10	
110	Iacob Vinenger	3	
111	Lupu Feurștein	1	
112	M. Popovici Băznoșanu	5	
113	Iancu Corin	2	
114	L. Mohnblat Ceaprazar	3	
115	Alex. Rosete Hancea	20	
116	Iancu Baraf	5	
117	Abrahm Aranovici Iași	5	
118	M. Wacher	1	
119	Hendil Bacal	2	
120	Leon Abramovici	2	
121	Iacob Segal Hainar	2	
122	Banca Agricolă	10	
123	Abr. Weidenfeld	3	
124	Beiril Segal Lipsan	2	
125	Isak Glükman	3	
	De reportat	1193	75
126	David Olivenbaum	10	
127	Rabinovici & Pincovici	2	
128	Ion Vasiliu subchirurg	5	
129	B. Fișgold	3	
130	M. Koler	2	
131	Zalman Segall	5	
132	Abr. Șvartz, București	5	
133	Z. Weindenfeld	4	
134	S. B. Sachter	3	50
135	Ancel Greif	4	
	De reportat	1237	25

Donațiuni în natură

Onor Primăria Com. Botoș.	1 500 kgr.	pâine
Ch. Lazarovici & Sachter	5 kgr.	zahăr
Casa Josef Abramovici	25 kgr.	zahăr
Casa Josef Abramovici	1 kgr.	ceai
Alexandru Șmeltz	25 kgr.	zahăr
Ancel Greif	20 kgr.	pâine
Moritz Rukenștein	5 kgr.	zahăr
Meer Aronovici	5 kgr.	zahăr
Fabrica de zahăr Ripiceni	100 kgr.	zahăr
Samuel Taube	10 kgr.	zahăr
Marcu Simionovici	30 kgr.	pâine
Șneier Pitar	50 kgr.	pâine
Iancu Hascal	10 ulcele	
Beno Spodheim	25 kgr.	zahăr
Nachman Schein	5 kgr.	zahăr
Dimitrescu farmacist	5 kgr.	zahăr
Elias Fischer	700 kgr.	lemne
Moșe Groper	800 kgr.	lemne
I. M. Wechsler	1 kgr.	ceai
M. Goldenberg	1 kgr.	ceai
B. Șvartz	1 kgr.	ceai
M. Feurștein	1 kgr.	ceai
M. Heler	1 kgr.	ceai
Pâine confiscată și trimisă ceainăriei	20 franzele	
S. Horovitz localul ceainăriei gratuite		

Cheltuieli

Leafa intendentului	225.70
Pâine	225.75
136 șepci la 136 elevi	136. –
Imprim, timbru și poștă	78.70
Zahăr	181.35
Lemne	147.35
Aranjamentul	57.35
Ceai	7.55
O sobă cu burlani	29. –
	<hr/>
	1088.75

Recapitulație

Încasat din donațiuni	1237.25
Cheltuit	1088.75
<hr/>	
Depus ca fond pentru anul viitor la Banca Cooperativa „Botoșani”	148.50

Un apel

Ziarele din vara anului 1924 publicau o știre incredibilă – „Casa de la Ipotești în care se născuse și copilărise Mihai Eminescu, în ciuda a numeroase intervenții și tratative, începute încă din 1915, fusese parțial dărâmată de cel care pe atunci era proprietarul moșiei”.

În cadrul campaniei sale de salvare a casei, „Adevărul” din 31 iulie 1924 publică, sub titlul *Dărâmarea casei lui Eminescu din Ipotești. Manifestele studențimii botoșănene*, atât manifestul semnat de „Cercul studențesc M. Eminescu”, cât și cel semnat de „Cercul regional al studenților evrei”. Publicăm integral acest apel.

„Către iubitorii scrisului românesc. Modesta casă de țară în care s-a născut poetul Eminescu a fost dărâmată; pe locul de pelerinaj al scrisului românesc nu veți mai găsi decât un morman de cărămizi, un singur zid și o cămăruță, care au scăpat de urgia ciocanului.

Doar salcâmi din curte au fost de față la această ticăloșie – și plânsul lor mut nu a muiat inima gospodărașului doftor.

Într-o epocă în care, în numele culturii românești, se fac atâtea fărădelegi, studenții evrei, alături de colegii lor creștini din Botoșani, ridică cuvântul lor violent de protestare față de această sălbăticie.

Cu drept cuvânt, printr-o înțelegere dureroasă și profetică, Poetul Satirelor a renunțat „la onoarea de a fi numărat între concetățenii acestui oraș” și cerea „să nu fie admis el ca normă de ceea ce produce în genere mediul intelectual al Botoșanilor” (M. Eminescu, *Opere complete*, pag. 405).

Pângărirea de la Ipotești a arătat încă o dată că adevărata pietate față de trecut lipsește, că frazele, cari de ani de zile răsună pe piețele publice n-au știut să ne păzească de această mare rușine care, dacă nu va fi oprită la vreme, ne scoate din rândul popoarelor civilizate. Cercul regional al studenților evrei somează pe doctorul Papadopol ca să se oprească în ultima clipă, când infamia nu este în total consumată. Zidul, grădinița, cămăruța din curte trebuie păstrate, pentru ca din ruinele lor să se ridice Muzeul „M. Eminescu”.

Cercul regional al studenților evrei propune inițiativei cetățenești înființarea unui fond de cumpărare a ceea ce a rămas din casa lui Eminescu și deschide lista de subscripție cu un prim fond de 5 000 de lei.

Iar aceleora care dăruiește locașurile de închinăciune ale poporului, ca și aceleora care, afișând o perfectă iubire a culturii românești, nu au găsit mijlocul de a se opune nelegiurii de la Ipotești le trimitem cuvintele poetului:

„Dar cel puțin nu spuneți că aveți simțăminte / Că-n veci nu se îmbracă, în veștede veșminte / Misteriul cel sfânt / Căci vorba voastră sună cu plâns de cununie / Ca cobeia ce îngână un cânt de veselie / Ca râsul la mormânt”.

Considerăm că a comenta acest apel, cu valoare de document, este de prisos. Consemnăm totuși finalul unei scrisori publicate de același ziar, la 5.VIII.1924:

„Mă înscriu cu suma de una mie lei la inițiativa sufletească și patriotică a studenților evrei, ca să se scape ce se mai poate scăpa din sacrilegiul onorabilului confrate. Cu distincție stimă, dr. N. Protopopescu – Galați”.

Astăzi, în anii puterii socialiste, la intrarea în Muzeul memorial „Mihai Eminescu”, organizat în casa părintească, se poate citi gravat pe o piatră: „Reconstituire a celei dăruite în 1924, inaugurată la 15 iunie 1979, la 90 de ani de la moartea poetului”.

Ben Ari

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 492, din 1 octombrie 1981

Cercul de lectură

Din 1908 până în 1938 a dăinuit în orașul Botoșani o instituție care constituia un focar de cultură: *Cercul de lectură*, bibliotecă cu împrumut gratuit - cum scria pe firmă.

În 1908, un grup de tineri evrei, în cea mai mare parte autodidacți, întemeiară această bibliotecă care ajunge în 1932 să aibă 18.000 volume, în limbile română, franceză, germană, engleză, italiană și idiș - având repertorii sistematice atât pe limbi cât și pe specialități: literatură, economie, sociologie, știință, filozofie. Ele se împrumutau contra unei cauțiuni, care se restituia la retragerea cititorului, iar membrii *Cercului de lectură*, deveniți în decursul anilor din ce în ce mai numeroși, plăteau o modestă cotizație lunară. Parcă-l văd peintendentul cercului, Moș Hascal, străbătând orașul cu greoaiele-i ciubote și bătând la ușile membrilor ca să încaseze cotizația...

Un alt fapt vrednic de semnalat: biblioteca, deschisă de trei ori pe săptămână, era condusă de elevi care se întreceau în hărnicie și bune inițiative - făcând față cu entuziasm, devotament și competență tuturor împrejurărilor, transmițând instituția, în mers ascendent, din generație în generație. Mi-aduc aminte cu câtă evlavie, aș zice, cerceta fiecare volum înapoiat, mângâindu-i scoarțele parcă, farmacistul Sully Wechsler, azi pensionar în Botoșani, sau premiantul întâi al liceului în fiecare clasă, Katz Lazăr, pe atunci elevi și bibliotecari ai *Cercului*.

Dar *Cercul de lectură* nu-și mărginea activitatea numai la împrumutul cărților, ci organiza cursuri de vară, conferințe și festivaluri artistico-literare ce trezeau interes. Astfel, dintr-un articol publicat în gazeta locală „Știrea”, cu data de 27 august 1923 și semnat de I. Zwerdling, aflăm că la festivalul din aprilie 1923, organizat de Cercul de lectură, au participat scriitorii ca Mihail Sadoveanu, G. Topârceanu, care au citit din operele lor și au oferit autografe. „Deși în 1923 - scrie I. Zwerdling - *Cercul de lectură* nu era încă instalat în imobil propriu, uimirea vizitatorilor, provocată de rezultatul atât de frumos al unei inițiative private, a fost mare și s-a exprimat prin glasul unuia dintre participanți care, adresându-se lui Mihail Sadoveanu, i-a spus:

«Maestre, cred că în prea puține biblioteci publice ai putea găsi adunate de la prima până la ultima d-tale operă, astfel cum se găsesc în această bibliotecă»”.

Timp de trei decenii, precum se vede, *Cercul de lectură* a funcționat la Botoșani. Bogatul lui patrimoniu a fost, însă, împărțiat odată cu ascensiunea forțelor de dreapta și venirea lor la putere.

Anghel Corbeanu

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 331, din 15 octombrie 1974.

P.S. Încă în 1902, Barbu Lăzăreanu, fiu al Botoșanilor, a publicat un apel către diriguitorii vieții culturale din oraș pentru alcătuirea unei biblioteci în vederea răspândirii culturii printre cetățenii orașului:

Formarea unei biblioteci pentru toți locuitorii acestui oraș – a arătat atunci Barbu Lăzăreanu – iată la ce s-a gândit un grup de tineri care în niște vremuri pline de indolență și scepticism nu se sfiesc să aibă încă iluzii.

Într-un oraș mare, unde nu-i pinacotecă, unde nu-i muzeu, unde conferințe literare se țin cam rar, formarea unei biblioteci e de un foarte, de un negrăit de mare folos.

Pentru acest scop, tinerii entuziaști, grupați într-un grup de lectură, au organizat o serată al cărei produs, deși destul de mulțumitor, e totuși prea mic pentru o operă atât de mare. Și clubul face apel la toți autorii de lucrări originale, la toți traducătorii, la toți diriguitorii de reviste existente și dispărute, să binevoiască a-i trimite operele și publicațiile lor.

*Îi așteaptă pe aceștia recunoștința nu a unui cerc de cincizeci de inși, ci recunoștința unui oraș întreg. (vezi: Barbu Lăzăreanu, *Glose și Comentarii de istoriografie literară*, ESPLA, 1958).*

STATUTELE*
Societății pentru întreținerea Azilului
Evreesc de Bătrâni
„Lumina Vieții” (Or Chaim)

Str. Călugăreni No. 23, Botoșani
Persoană morală și juridică prin decizia Onor. Tribunalului
Botoșani din 13 iunie 1925 sub No. 7/1925

I. – Numele și scopul Societății.

Art. 1. Societatea se numește: Societatea pentru întreținerea Azilului de bătrâni „Lumina Vieții” (Or Chaim).

Societatea susține și îngrijește pe bătrâni coreligionari de ambe sexe, oferindu-le gratuit: locuință, luminat, încălzit și, dispunându-se de mijloacele cerute, hrană și celelalte necesare existenței omenești; numărul asistaților nu va putea depăși maximum 30 persoane, acest număr de asistați va putea însă crește în raport direct proporțional cu fondurile și veniturile institutului.

Art. 2. Bătrânii și bătrânele vor locui împreună, fiecare în secțiunea sa, în casele Azilului, strada Călugăreni No. 23, clădite din donațiunile unor persoane generoase și binevoitoare. Casele vor putea fi mărite conform trebuințelor și mijloacelor societății.

Art. 3. Azilul va fi împărțit în două secțiuni, una pentru bărbați și cealaltă pentru femei.

Art. 4. Numele și scopul societății „Lumina Vieții” (Or Chaim) nu pot fi schimbate în nici un caz și niciodată.

II. – Admiterea bătrânilor.

Art. 5. Se admit în Azil bătrâni și bătrâne fără mijloace, care au vârsta de cel puțin 60 ani și cari sunt stabiliți în Botoșani, a căror purtare anterioară a fost bună.

Art. 6. Nu se vor admite în Azil bătrâni și bătrâne care suferă de boli incurabile sau boli prin care s-ar putea turbura liniștea celorlalți bătrâni conlocuitori.

* Botoșani, tip. „Concurența” Marcovici, 1928.

Art. 7. Admiterea bătrânilor și bătrânelor în Azil de câte ori este loc vacant urmează a fi făcute prin Comitet sau prin comisiunea instituită din sânul acestuia.

Art. 8. Nu se pot admite internare în Azil bătrâni soț cu soție, în afară de cazurile cu totul excepționale.

Art. 9. Se pot admite în condițiunile arătate și bătrâni sau bătrâne din alte orașe ale țării, depunându-se pentru ei o sumă fixată de comitet.

III. – Datoriile bătrânilor.

Art. 10. Bătrânii și bătrânele admise în Azil sunt datori a trăi cu toți conlocuitorii din Azil în cea mai complectă pace și frăție, dându-și reciproc tot ajutorul posibil, fie ziua, fie noaptea. Le este interzis în modul cel mai riguros de a se supăra sau înjura unii pe alții. Orice abatere, constatată de Comitet, va putea atrage după sine excluderea temporară sau definitivă din Azil. Aceeași pedeapsă se va aplica bătrânilor sau bătrânelor cari supăra ori înjură pe conlocuitorii lor prin rudele și vizitatorii lor. În general bătrânii și bătrânele au datoria de a se supune strict Regulamentului interior și de disciplină, întocmit de Comitet.

Art. 11. Orice avere rămasă după încetarea din viață a bătrânilor sau bătrânelor din Azil va rămânea proprietatea acestuia. La împlinirea strictă a acestei datorii se vor obliga bătrânii și bătrânele în urma admiterei lor în Azil printr-un act scris.

De asemenea, orice donație în bani sau natură, făcută de asistați la primirea în Azil sau în timpul găzduirii lor, rămâne definitiv proprietatea Azilului, neputând sub nici un motiv cere restituirea, obligându-se la aceasta prin scris.

IV. – Membrii societăței.

Drepturile și datoriile lor.

Art. 12. Membrii societăței sunt de 3 feluri și anume:

a) *Membrii de clădire* sunt acei care au clădit și mobilat cu cheltuielile lor proprii un apartament în Azil, care poartă numele lor și acei care au donat terenul sau care depun în folosul Azilului cel puțin suma de lei 250 mii cu destinațiunea să se clădească în noua clădire a institutului o cameră cu aranjament, purtând numele lor.

b) *Membrii de veci*, care vor dăruii societăței cel puțin suma de lei 25.000 pentru fondul neatacabil al Azilului sau lei 25.000 pentru un pat în

Azil purtând numele lor, sau lei 10.000 pentru ca numele lor să fie înscris pe placa de marmoră, care va fi așezată în holul Azilului.

c) *Membrii cotizanți* sunt acei cari plătesc o cotizațiune lunară de cel puțin 10 lei.

Art. 13. Numele membrilor de clădire și de veci vor fi menționate în toate raporturile societăței, aduse la știrea Adunării Generale și fotografiile lor, făcute cu cheltuielile lor proprii, vor fi păstrate în albumul societăței, depus în cancelaria Azilului. Ei au dreptul la o diplomă emisă de Comitet, plătinindu-se pentru aceasta o taxă de 1.000 lei.

Art. 14. Memoria părinților și soților decedați ai membrilor de clădire și de veci se va comemora în templul Azilului prin rugăciunile obișnuite atât în ziua aniversării morții cât și cele 4 sărbători mari ale anului.

În același mod se va comemora și memoria membrilor decedați cari au depus activitate în comitet timp de 6 ani.

Art. 15. Toți membrii societăței, cei de clădire, de veci și cotizanți, contribuind de un an cel puțin și achitându-și cotizația trimestrului anterior Adunării Generale, au drept să asiste și să voteze la toate Adunările Generale ale societăței, având dreptul de a alege și de a fi aleși în Comitet.

V. – Administrarea Azilului.

Comitetul și datoriile sale

Art. 16. Azilul „Lumina Vieței” (Or Chaim) se administrează de un Comitet compus din 13 membri și anume: Președinte, Vice-Președinte, Casier, Secretar, Controlor, Cenzor și Consilieri.

Art. 17. Comitetul se alege de către Adunarea Generală, cu majoritatea voturilor exprimate, pe un termen de 3 ani. Membrii Comitetului pot fi realeși.

Art. 18. Președintele reprezintă societatea afară, el convoacă și prezidează ședințele Comitetului și Adunările Generale ardinare și extraordinare.

În absență, atribuțiunile sale trec asupra Vice-Președintelui, care va semna împreună cu secretarul toate mandatele.

Art. 19. Casierul va emite chitanțe din matcă pentru orice sumă primită, fie cotizație, donațiune sau orice alt venit. El va raporta Comitetului, o dată în 3 luni, despre starea finanțelor societăței și annual Adunării Generale.

Casierul în nici un caz nu poate ataca fondurile societății, compuse din donațiunile membrilor de veci, restul din sumele dăruite pentru clădirea unei odăi și sumele donate pentru fondul neatacabil al Azilului.

Mandatele vor fi iscălite de Președinte, în lipsa acestuia de Vice-Președinte și Secretar.

Art. 20. Secretarul va ține în bună ordine procesele verbale, actele și registrele societății și împreună cu casierul va conduce Contabilitatea. El va iscăli, împreună cu Președintele, toate actele și hărțile.

La finele fiecărui an, în luna lui ianuarie, va elabora împreună cu Președintele, raportul general asupra situației morale și financiare a societății, raport ce fiind aprobat de Comitet.

Art. 21. Pentru ajutorul Secretarului onorific, Comitetul va angaja pe un Secretar-Comptabil salariat, care va lucra sub răspunderea Secretarului societății.

Art. 22. Comitetul va ține ședințe cel puțin o dată la 15 zile, fiind prezenți cel puțin 5 membri.

Deciziunile se vor lua cu majoritatea membrilor prezenți. Deciziuni privitoare la cheltueli extraordinare și neprevăzute prin budget nu se pot lua decât în prezența majorității membrilor Comitetului și a Casierului.

Art. 23. Membrii Comitetului, care vor lipsi cinci ședințe consecutive fără a-și motiva absența, vor fi considerați ca demisionați și pot fi înlocuiți prin membrii societății desemnați de restul comitetului în unanimitate; ei vor funcționa până la cea mai apropiată Adunare Generală.

VI. – Titlul, fondul și veniturile Societății.

Aceasta se compune din:

a) Taxa de înscriere după dorința petiționarului.

b) Cotizația lunară de lei 10 minimum.

c) Ofrandă la caz de logodnă, nuntă, naștere și diferite alte petreceri intim-familare.

d) Donațiuni.

e) Procentele capitalului plasat în efecte publice.

VII. – Adunarea Generală extraordinară.

Art. 24. La fiecare trei ani, în ianuarie, va fi convocată o Adunare Generală extra-ordinară, pentru alegerea Comitetului. Invitățile la Adunarea Generală se trimit la toți membrii societății care sunt în curent cu cotizația.

Publicarea Adunării Generale extraordinare se va face cu 20 zile înainte de data fixată, iar listele pentru candidați se vor depune la Biroul Azilului cu 10 zile înainte de ziua când urmează să aibă loc Adunarea Generală extraordinară.

Art. 25. Adunarea Generală se consideră ca legal constituită și poate lua decizii, fiind prezenți jumătatea membrilor societății. Deciziunile se iau cu majoritatea membrilor prezenți.

Art. 26. Dacă în ziua și ora fixată nu s-a întrunit numărul cerut de membri, Adunarea Generală se va amâna pentru o dată când ea se va constitui legalmente cu orice număr de membri prezenți.

Această a doua convocare se va face cunoscută numai prin publicitate într-un ziar local, sau cotidian.

Art. 27. Ordinea zilei Adunării Generale este:

a) Cetirea Raportului despre starea morală și financiară a societății.

b) Descărcarea Comitetului în urma raportului Cenzorilor.

c) Votarea bugetului pe anul trecut.

d) Propuneri venite din partea Comitetului sau celorlalți membri ai societății.

e) Modificarea Statutelor (afară de articolele 1 și 4).

f) Alegerea Comitetului.

Art. 28. Comitetul se alege prin votarea listelor de candidați depuse Adunării Generale cu majoritatea membrilor prezenți.

Art. 29. În caz de trebuință urgentă, Comitetul sau cenzorii poate convoca oricând o Adunare Generală extraordinară, care se va ocupa numai cu rezolvirea chestiunii pentru care a fost convocată.

Tot așa se va urma, fiind cerută o Adunare Generală de 10% din membri societății.

Art. 30. În invitățile la Adunarea Generală extraordinară, ce sunt a se înmâna cu 4 zile înaintea termenului fixat, trebuie să se arate chestiunile ordinei zilei.

VIII. – Dispozițiuni generale.

Art. 31. Diferitele pavilioane ale Azilului vor putea fi administrate după condițiunile ce se prevăd în actele respective de donațiune.

Art. 32. În pavilionul clădit și donat de către soții **Louise și Ioil Silberman**, fiind zidită o casetă de fier tezaur, având la ușa principală trei chei deosebite și înăuntru cinci compartimente pentru diferite instituții

evrești, cu chei deosebite, compartimente care vor servi drept casetă pentru donațiunile oamenilor generoși către diferitele instituțiuni evrești.

Una din cele trei chei ale ușei principale va fi totdeauna la Președintele Eforiei Comunității Evrești din Botoșani, a doua cheie va fi la Președintele Azilului de bătrâni „Lumina Vieței”, și a treia cheie va fi la d-nul Ioil Silberman, urmând prescripțiunile din actul de donație; ca atare, generoșii donatori au deplină siguranță pentru orice donațiune către instituțiile evrești, așa că dorințele d-lor vor fi neștirbit îndeplinite.

Art. 33. Societatea va angaja un intendent salariat, cu locuința în Azil, care va veghea neconținut ca imobilele societății și toate obiectele aflate în Azil să fie în stare bună și ca bătrânii și bătrânele să se conformeze întocmai Regulamentului de disciplină, raportând Comitetului despre toate abaterile de la aceasta.

Art. 34. Spre împăciuirea neînțelegerilor ivite între membrii Comitetului, se va institui o Comisie de împăciuire, compusă din 7 membri cotizanți și care va fi convocată de Comitetul societății la caz de trebuință.

Art. 35. Regulamentul face parte integrantă din acest statut și va fi aplicat sau modificat după necesitate de către comitet.

Art. 36. Statutele de față au fost votate în Adunarea Generală din 29 ianuarie 1928.

Medici, instituții medicale...

La 1 ianuarie 1924 am luat în primire serviciul de medic intern și secundar al spitalului israelit din Botoșani. Spitalul s-a redeschis atunci, după două luni de întrerupere, spre a fi renovat sub conducerea dr-ului Zalman.

S-au renovat patru saloane, două rezerve mici, s-a făcut o inventariere a instrumentelor chirurgicale și obstetricale. Începutul s-a făcut cu bolnavi cronici și de boli interne. A funcționat și un serviciu de mică chirurgie. S-a dat asistență gravidelor, cazurilor distrofice, improvizându-se o sală de naștere din micile rezerve.

O farmacie de urgență era deservită de subchirurgul spitalului, răposatul Tenker, care îndeplinea cu destulă competență și serviciul de moașă. Funcționa și un ambulator pentru populația săracă căreia i se furnizau și medicamente.

După câteva luni, conducerea spitalului a fost preluată de dr. Lazăr Goldhammer, cu care am început plănuirea unei *organizări și modernizări* a instituției. Pe prim plan a fost pusă organizarea serviciului chirurgical, pentru care am luat contact cu chirurgul disponibil dr. Borkievici, fost șef de clinică ginecologică la Petrograd, un om de vastă cultură medicală și chirurgicală. Cu mari eforturi, am căpătat un sterilizator, o mică sală de operație, complectând instrumentarul chirurgical și obstetrical, rezolvând - în condiții destul de precare - toate cazurile urgente (apendicite acute sau perforate, ocluzii intestinale, perforații, hernii încarcerate ale tuturor celor veniți din cuprinsul județului Botoșani. Personalul medical a fost complectat cu o moașă.

Solicitați de răposatul dr. Băcăuanu, medicul șef al orașului, de a spitaliza scarlatinoșii, în epidemia de scarlatină din 1924, spitalul de izolare neputând rezolva toate cazurile, am deschis o secție în aripa de jos a spitalului, primind toate cazurile de scarlatină din oraș și județ. Un al doilea obiectiv a fost înființarea unui *laborator*.

În tot orașul nu funcționa decât un singur microscop, al răposatului dr. I. Cohn, care deservea destul de sumar nevoile urgente. Primul pas făcut în această direcție a fost să găsim un medic, care să se specializeze. La venirea dr-ului Isac Lazarovici, acesta a fost trimis la Institutul Prof. I. Cantacuzino unde s-a specializat. Cu mari eforturi și prin colecta făcută de medici, Comunitatea a putut pune la dispoziție o sumă suficientă ca să se organizeze primul laborator medical destul de complex și cu o competență mai largă, dând astfel un avânt mai mare modernizării și ridicării la un nivel mai științific muncii medicale din orașul nostru.

Dr. Isac Lazarovici a fost numit șeful laboratorului, pe care cu o deosebită competență și râvnă l-a perfecționat, reușind să rezolve aproape toate cerințele (reacția Wasserman, reacția Widall etc.). Pe de altă parte, activitatea *serviciului chirurgical* s-a lărgit. A mai venit un dr. chirurg, Walter Abeles, absolvent al facultății de Liège, care în colaborare cu dr. Borkievici și dr. I. Vasiliu, medic șef al spitalului militar din Botoșani, au rezolvat probleme chirurgicale mai îndrăznețe. Cu venirea dr-ului Aron Rapaport, absolvent al Universității din Praga și specializat la Viena, Paris și Berlin, problema modernizării serviciului chirurgical a căpătat un nou elan.

S-a clădit o nouă aripă, cu o sală de operație, serviciul de sterilizare a fost perfecționat și înzestrat cu o sală de pregătire. Totodată s-a pus problema înființării unei secții de maternitate. Dr. Emil Tauber, președintele Comunității, a numit-o în 1935 pe d-na dr. Rachil Sternberg Brenner, la conducerea și organizarea maternității. În acest scop s-a clădit o sală de naștere, un salon de lehuze, o secție aseptică pentru serviciul chirurgical și pentru serviciul obstetrical. Paralel cu organizarea serviciului chirurgical, obstetrical și al laboratorului, a fost înființat un serviciu farmaceutic condus de un farmacist titrat.

Activitatea în spital se desfășura într-o atmosferă de prietenească colaborare între medicii oficiali ai spitalului și ceilalți medici din oraș, atunci când aceștia voiau să urmărească cazurile mai complicate.

Impresionați de realizările spitalului, trimiteau mari cantități de medicamente și specialități casele Merk, Bergher, Richter, Sapic ce îndeșteuau aproape toate cerințele spitalului. Primul farmacist titrat al secției farmaceutice a fost răposatul farmacist Solomon David, victimă a barbariei fasciste.

În 1930, când spitalul Mavromati a fost închis, am fost solicitați de medicul șef al orașului, răposatul dr. Băcăuanu, să-i punem la dispoziție 20 de paturi pentru bolnavii din județ. Spitalul evreiesc a spitalizat doi ani toate cazurile din județ și oraș. El a funcționat cu un serviciu de boli interne, un

serviciu de chirurgie, de maternitate și unul de boli cronice incurabile. Medicii oficiali ai spitalului au fost: dr. Lazăr Goldhammer, dr. Iacob Sternberg la interne, dr. A. Rapaport la chirurgie, dr. Rachil Sternberg la maternitate, dr. Isac Lazarovici, șeful laboratorului, iar dr. Zalman și Saltzberg ca medici onorifici. Spitalul a fost o tribună liberă pentru toată lumea medicală a orașului, fiecare putând să urmărească cazurile mai complicate și instructive, având astfel posibilitatea să-și desăvârșească calificarea.

La spitalul nostru a fost înființată și prima casă de cultură medicală; erau invitați toți medicii din oraș, de două ori pe lună și se prezentau referate instructive și interesante.

Spitalul israelit din Botoșani era din ce în ce mai solicitat de toată populația județului ca și a județului limitrof, Dorohoi.

Îngrijirea în spital era bună, iar serviciul chirurgical avea un prețios colaborator în dr. Ion Vasiliu care, cu mult devotament și competență, își oferea serviciile pentru rezolvarea cazurilor mai dificile. De asemenea, dr. Lazăr Goldhamer, medicul șef al spitalului, fost asistent al prof. Schlesinger din Viena, a depus toate strădaniile pentru modernizarea spitalului și pentru a da activității medicale un conținut științific.

Luând contact cu ulița evreiască – cu populația săracă – dr. I. Sternberg a inițiat înființarea unei secții de boli incurabile (paralitici, prostatici, suferinzi de insuficiență cardiacă gr. III) care formau un balast destul de greu pentru familiile nevoiașe.

Odată cu extinderea spitalului, *ambulatorul* a luat și el o dezvoltare din ce în ce mai mare. Sub conducerea d-rului Emil Tauber, la început destul de modest, el a luat, succesiv, o tot mai mare extindere. Din inițiativa și perseverența d-nului Tauber, apelând la toți fiii botoșăneni din întreaga lume legați de acest oraș, s-au colectat sume importante și s-a clădit un local propriu, cu săli de consultații pe specialități, sală de pansamente și o sală de operații urgente și o farmacie. Astfel a luat ființă policlinica „Dr. Emil Tauber”, care a jucat un rol important în vremurile grele din timpul dictaturii antonesciene. Căci în timpul regimului fascist, spitalul israelit a fost naționalizat, confisacându-se tot ce cu multă trudă s-a agonisit. N-a rămas uliței evreiești decât dispensarul „Dr. E. Tauber”, care trebuia să satisfacă toate nevoile sanitare ale ei.

În jurul dr-ului Tauber s-au adunat toți medicii evrei, atât cei localnici cât și cei strămutați forțat din comunele învecinate, rezolvând problemele sanitare ale populației evreiești, făcându-se referate cu un înalt caracter științific, ținându-se cursuri pentru tinerii studenți care, alungați din

universitate, luau și ei parte cu mult avânt și cu bagajul lor de experiențe și cunoștințe. S-au remarcat astfel, alături de dr. Tauber, răposatul dr. Cohn I., dr. Nieder, dr. Segall I., dr. Laxer I., dr. Zalman Zissu, dr. Poplicher și alții.

S-a înființat un post de prim ajutor, un staționar cu câteva paturi, o sală de operație aseptică pentru operații urgente (cu concursul neprecupețit al dr-ului. I. Vasiliu care, cu toate riscurile politice, stătea la dispoziție ori de câte ori era solicitat).

În ajunul retragerii autorităților antonesciene, prevăzându-se lipsa de medicamente care se va ivi, Comunitatea israelită a pus la dispoziție 1 milion de lei cu care s-au cumpărat medicamente de la farmaciștii ce plecau și s-a făcut un stoc din care s-a alimentat toată populația din județele Botoșani, Dorohoi, Baia și Bucovina. Toată această regiune părăsită de autorități a fost deservită de dispensarul „Dr. Tauber”, unica instituție sanitară care a dat consultații și medicamente întregii populații, indiferent de naționalitate. Dispensarul funcționa neîntrerupt zi și noapte. În urma muncii de lămurire și cu toate condițiile favorabile izbucnirii unei epidemii de febră tifoidă, toată lumea - urmând cu încredere sfaturile medicale - s-a vaccinat și astfel a fost evitată epidemia de febră tifoidă.

Odată cu revenirea autorităților românești, spitalul și-a lărgit activitatea, funcționând și ca spital județean; o bună parte din personalul medical (surori, infirmiere, îngrijitoare etc.), rămas în oraș fără nici un sprijin, a avut un mijloc de existență. O parte din medici au fost încadrați în spital sau în policlinică, iar alții au ocupat diverse servicii.

De asemeni, spitalul și-a reluat funcția de centru de cultură medicală.

În același timp s-a extins serviciul chirurgical, s-au clădit noi rezerve, s-a lărgit aripa destinată maternității, s-a construit o sală de gardă, rezerve, baie, s-a refăcut vechea bibliotecă, la care au contribuit între alții dr. Goilav - cu enciclopedia Netnagel - dr. Beniker, dr. Volberg și întregul corp medical.

La vechii colaboratori s-au adăugat – la serviciul chirurgical - dr. Max Lindenfeld la boli interne și dr. Calman Finkler, un eminent internist, care a contribuit mult la ridicarea nivelului asistenței medicale din Botoșani, întrucât și-a adus o importantă contribuție la dezvoltarea laboratorului și la rezolvarea multiplelor probleme și cerințe. A răspândit mielograma ca metodă de investigare a hematopatiilor. A fost primul medic care, cu multă perseverență, a atras atenția asupra icterului din seringă și, în consecință, spitalul izraelit a fost primul spital care a procedat la izolarea hepaticilor prin inoculare. După unificarea spitalului județean a trecut ca medic șef de secție la interne.

Dr. Lazăr Goldhamer a fost primul medic botoșănean care a introdus electrocardiograma la precizarea afecțiunilor cardiace.

La venirea dr. Baltazar în oraș, el a manifestat mult interes pentru propunerea înființării în fiecare județ a unei izolări pentru tuberculoză. S-a hotărât crearea unui spital de izolare cu 200 de paturi.

Sub conducerea prof. Șneer Feller, Comunitatea din Botoșani a înființat, într-o aripă a spitalului, 20 paturi de izolare pentru tuberculoși. După înființarea unui spital de tuberculoși această secție a fost desființată.

Un vechi deziderat al conducerii medicale a spitalului a fost introducerea unui serviciu radiologic. După multe străduințe și cu mari eforturi a fost introdus și acest serviciu, condus de dr. David Saltzberg.

În 1948 spitalul izraelit a fost etatizat, devenind spital de chirurgie și ginecologie.

Note furnizate de dr. I. Sternberg

Societatea „Zwass” - Cleștele

În componența socială a populației evreiești din târgurile Moldovei, între care se numără și orașul Botoșani, meseriașul evreu a avut un rol bine conturat.

Poziția lui era determinată de îndeletnicirea pe care o avea. De timpuriu meseriașii s-au grupat pe bresle (croitori, cizmari, tinichigii, ceasornicari, zidari etc.) De multe ori cartiere sau diverse asociații purtau denumirea acestor bresle. E vrednic de amintit că până și sinagogile purtau numele breslelor: Sinagoga cizmarilor, croitorilor, tinichigiilor, scortarilor etc.

Datorită situației economice, meseriașii au simțit nevoia de a se grupa în anumite organizații, pentru apărarea intereselor profesionale, cultivarea și educarea membrilor în spirit social, colectiv. Tipică în orașul Botoșani, în ceea ce privește societățile de meseriași, a fost „Societatea de binefacere, cultură și ajutor reciproc a meseriașilor israeliți „ZWASS” - Cleștele -, fondată la 12 decembrie 1889, din inițiativa unui grup de meseriași mai luminați, cu sediul în str. Roșiorilor 48. Întemeietorii acestei societăți, dintre care cei mai cunoscuți au fost Mișilâm Weis - tinichigiu, I. M. Dunkelbaum - croitor și David Finkelstein - tinichigiu, au contribuit la ridicarea nivelului profesional și cultural al meseriașilor evrei din vechiul târg al Botoșanilor.

La 10 ani după fondarea societății, cu concursul unui alt mare număr de meseriași, între care amintim pe Iacob M. Wechsler - cârnățar, Ițic Flaișer - tâmplar, Filip Faierștein - zidar, Moisë Goldenberg - tinichigiu, Aizic Haimovici - mecanic, Avram Turcu - măcelar, comitetul de fondare a societății izbutește să clădească, cu muncă voluntară și cu contribuția membrilor săi, un renumit așezământ de cultură. Localul, sau mai bine zis sediul societății, era cunoscut sub numele de „Sala meseriașilor”.

Ca mărime, raportată la timpurile de atunci, sala era destul de încăpătoare, avea un parter, 20 de loji, un balcon în formă de galerie și o scenă. În sală erau 800 de locuri. A fost prima sală de acest gen, fiind clădită înaintea cinematografulor și a teatrului „Mihai Eminescu” din Botoșani.

Sala era folosită pentru adunări profesionale și întruniri publice, reuniuni, baluri, nunți și chiar ca lăcaș de rugăciune.

Pe scena Sălii meseriașilor au jucat artiști celebri, ca : Juvaler, Adler, Segalescu, Aristița Romanescu, Clara Young, Goldenberg, Nottara, Maria Giurgea Sava, Ettingher și alții. Sala meseriașilor a fost foarte solicitată la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pe scena ei a dat reprezentații, în 1900, Agatha Bărsescu, însoțită de trupa celebrului teatru vienez „Burgtheater”, jucând „Strigoii” de Ibsen. Scena era utilizată și de diletanți localnici, la manifestările cultural-artistice și muzicale ale societății.

În Sala meseriașilor se țineau șezători literare pentru propagarea literaturii și culturii idiș, pentru cultivarea dragostei față de această literatură. Populația evreiască a avut prilejul să afle aici valoarea literaturii în limba idiș și să aprecieze operele lui Șalom Alehem, Mendele Mocher-Sforim, I. L. Peretz etc.

În decursul anilor, pe scena acestei săli a răsunat glasul propagandiștilor socialismului, localnici și fruntași ai mișcării socialiste și sindicale din alte localități și din Capitală, după cum tot aici au avut loc nenumărate întruniri ale meseriașilor de toate breslele, pentru revendicări profesionale.

Relevant este congresul din luna mai 1930, în Sala meseriașilor, convocat de Uniunea Generală a Meseriașilor, cu participarea lui Teodor Ionescu, președintele Uniunii din București, și a lui Neculai Mărgărint, președintele Corporației metalurgice din Iași, când s-au dezbătut revendicările meseriașilor privitoare la asigurări sociale, legea meseriilor ș.a. Acest congres a avut un ecou profund în lumea meseriașilor din întreaga țară.

Dintre fondatorii societății, Meșilim Weis, tinichigiul, a ținut în această sală cuvântări și în limba ebraică.

Rabinii orașului, M. Löb Landau și B. Burstein au fost membri de onoare ai acestei societăți. La diverse serbări și festivități participau și ei și țineau predici meseriașilor evrei.

În anul 1936, cu prilejul inaugurării Azilului evreiesc de bătrâni din Botoșani (Azilul „Ioil Zilberman”), Șef Rabinul dr. I. Niemirower a vizitat și societatea „ZWASS”, ținând o predică ocazională meseriașilor adunați la sediul societății.

Aniversarea înființării societății se sărbătorea anual, cu mare fast, în ultima zi a sărbătorilor de „Hanuca”, când avea loc o serbare după tradițiile evreiești și se împărțeau daruri copiilor meseriașilor.

Anul 1939 a marcat un eveniment deosebit în dezvoltarea societății. „ZWASS” a sărbătorit 50 de ani de existență. Cu această ocazie s-au împărțit diplome de onoare unor membri ai societății pentru merite în muncă și aportul lor la activitatea prodigioasă a societății pe tărâm social și cultural.

Din rândurile membrilor societății „ZWASS” s-au recrutat și efori în conducerea Comunității evreilor din, Botoșani. Ei au fost primii efori meseriași, Iancu Marcovici - tipograf, Iosef Schwartz - ceasornicar, Natan Iosipovici - croitor, I.M. Wechsler - cârnățar și Solomon Rotenberg - frizer. Dintre membrii societății „ZWASS” în viață, puțini la număr, este și ceasornicarul Iosef Schwartz, pensionar, beneficiar al Diplomei de membru de onoare al societății „ZWASS”, obținută la a 50-a ei aniversare.

Societatea „ZWASS” patrona o ceainărie și o cantină gratuită pentru pauperi, operă filantropică foarte utilă într-un oraș care număra foarte mulți oameni săraci, lipsiți de cele mai elementare mijloace de existență. Cantina a funcționat între anii 1933-1938, ani de chinuitoare criză economică, după ce a funcționat și între anii 1910-1916, ani grei, premergători primului război mondial.

Animatorul acestei inițiative a fost vestitul I. M. Vechsler, fost mulți ani președintele comitetului de conducere al societății, om deosebit de inteligent, celebru prin butadele și vorbele sale de duh, prieten intim cu marele poet român Mihai Eminescu. I. M. Vechsler este cel ce a ales lozinca: „Iubește meseria și urăște deșertăciunea”, care a fost înscrisă pe frontispiciul societății „ZWASS”. Statutul definea scopul societății; dezvoltarea și cultivarea între membri a sentimentelor frățești, spiritul de solidaritate, pentru afirmarea intereselor obștii evreiești din Botoșani în diferite împrejurări. Societatea mai avea ca scop propășirea morală, culturală, materială și profesională a meseriașilor, organizarea de șezători literare, artistice și conferințe, precum și organizarea unei case de citire și a unei biblioteci pentru meseriași. Ajuta pe membrii bolnavi cu bani, acordându-le și asistență medicală.

Medicul societății era dr. Iacob Sternberg. În general, societatea dezvolta o activitate multilaterală în folosul populației sărace din Botoșani. Respectul și grija pentru om erau precepte talmudice propovăduite de conducătorii societății. Societatea „ZWASS” a contribuit într-o largă măsură la calificarea multor elemente din păturile nevoiașe ale populației evreiești, îndemnându-le spre munci mai utile.

În toamna anului 1939, sala și cantina au servit refugiaților polonezi aflați în trecere prin Botoșani în timpul refugiului lor.

Sala meseriașilor a fost folosită ca o tribună de propagandă și pentru mișcarea muncitorească.

De pe scena Sălii meseriașilor a răsunat glasul de tribuni ai mișcării socialiste: Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, Gheorghe Cristescu, dr. Cristian Racovski, M. Gh. Bujor, dr. L. Ghelerter.

Societatea „ZWASS” a avut o influență deosebită în viața meseriașilor evrei din orașul Botoșani și a contribuit la unirea lor, izbutind să înmănuncheze meseriași cu diverse îndeletniciri, în bresle, după ocupație.

Evenimentele legate de cel de-al doilea război mondial au adus mari transformări și în viața socială a populației evreiești. Sala societății „ZWASS” a fost folosită ca lăcaș de rugăciune, local pentru fabricarea azimei și ca depozit al Comunității evreilor din Botoșani.

Amintirea societății ZWASS” stăruie încă în mintea acelora, puțini la număr, care au cunoscut frământările din ulița evreiască, spiritul de abnegație și devotament al unor oameni cu simțul datoriei sociale, călăuziți în viața și activitatea lor de idealuri și concepții pline de umanitate și de dragoste pentru semenii lor.

David Chitlaru,
După notele lui M.N. Șapira

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 485, din 15 iunie 1981

Din amintirile dr-lui Henri Salter

Am activat mulți ani ca secretar general al Comunității evreilor din Botoșani și am îndeplinit și alte funcții.

Posedăm la Comunitate o serie de documente cu privire la așezările evreiești din Botoșani.

Când Comunitatea evreilor din Botoșani a trebuit să obțină calitatea de persoană morală și juridică, în anul 1899, vechimea evreilor în oraș s-a dovedit cu ajutorul inscripțiilor de pe pietrele funerare ale vechiului cimitir care datează dinainte de 1550.

Un oarecare Ghințer a publicat, în 1899, o broșură intitulată: *Arhiva documentelor Comunității izraelite din Botoșani*, fondată în anul 1540.

Cred că această broșură se găsește în arhivele Comunității din Botoșani și la Biblioteca Academiei R.S.R., căci a fost tipărită atunci.

Știu că se povestea că în anul 1859 președintele Comunității, împreună cu rabinul, cu Thora și sub baldachin, l-a primit, la bariera Iașilor, pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

Sunt sigur că dacă s-ar cerceta arhiva Comunității și cea a Arhivelor Statului, filiala Botoșani, s-ar găsi multe mărturii despre așezarea evreilor pe aceste meleaguri.

Îmi aduc aminte că și la Primăria orașului se aflau documente cu privire la numărul evreilor din Botoșani, pe bresle.

Ca medic, aș vrea să spun câteva lucruri despre spitalul din Botoșani ale cărui începuturi datează din 1817. La început, purta numele de Hekdaș (azil de noapte) pentru că se internau bolnavi, infirmi, cerșetori, bătrâni, nebuni și vagabonzi.

După vreo 50 de ani a fost închiriată o casă pe șoseaua Dorohoiului și spitalul s-a organizat în condiții civilizate.

Președintele comunității din 1877, I. N. Kestenbaum, a cumpărat terenul pe care s-a construit spitalul israelit din Botoșani, astăzi spital de stat.

Dintre medicii evrei care au activat la spitalul izraelit din Botoșani și în orașul nostru citez: Olivenbaum, Wacher, Wolfberg, Politzer, Lazăr Goldhamer, Rapaport (chirurg, care a studiat la Praga. A creat serviciul de chirurgie în cadrul spitalului), Iacob Sternberg, Rachil Sternberg (a creat maternitatea), Țalic, Zalman, Chiva Lerner, Schayovici (a introdus radiografia la spital), Lazarovici, Lacser etc.

Un loc aparte trebuie rezervat dr. Emil Tauber, mulți ani președintele Comunității evreiești din Botoșani și inițiatorul unor importante opere sociale în folosul populației evreiești din Botoșani.

Despre policlinica realizată de dânsul la Botoșani am scris un articol în „Revista cultului mozaic”.

În Botoșani, toți dentiștii au fost evrei. De aceea și în timpul regimului antonescian, nefiind stomatologi creștini, evreii au avut voie să practice dentistica.

*

Eu am fost mulți ani vicepreședintele și președintele secției școlare a Comunității. De aceea vreau să spun câteva lucruri în legătură cu învățământul evreiesc din Botoșani.

Una din cele mai vechi școli evreiești din țară a fost Școala primară israelito-română de băieți din Botoșani. Piatra fundamentală a școlii a fost pusă, în 1866, de un enciclopedist, fizician și talmudist, Hilel Kahane, împreună cu trimisul lui Adolf Crémieux, Iosef Halevy.

La conducerea școlii au fost, rând pe rând, Hilel Kahane, Scarlat Albrecht (care a făcut studii pedagogice la Viena și a murit pe front în primul război mondial), I. M. Moscovici (mort în 1934, fusese decorat cu „Virtutea militară de război”), Th. Lowenstein, Elias Gavril (mort în 1958).

În 1905, școala devenind neîncăpătoare, s-au ridicat două școli evreiești: una de băieți pe str. Primăriei și a doua de fete (str. Dochia). A existat și o grădiniță de copii.

La școală exista o cantină pentru elevii de la ambele școli. Ea se întreținea din donații, baluri etc. Vara copiii erau trimiși în colonii. Eu făceam controlul școlilor.

Inspectorii școlari care vizitau școlile luau contact cu mine și discutam împreună măsurile de îndreptare a lipsurilor constatate. Pot să afirm, însă, că despre școala de băieți, în special, inspectorii aveau numai cuvinte de laudă. A mai existat o școală „Ont”. În timpul războiului a fost director Zizi Tram. Școala funcționa în localul școlii de fete. Existau ateliere de croitorie.

*

În Botoșani au existat circa 70 de sinagogi. Cea mai veche e Sinagoga Mare din Țigănime. A mai existat o Sinagogă Mare, în Șilhof, numită așa pentru că în jurul acestei sinagogi se mai găseau alte trei, formând, deci, o curte a sinagogilor. Sinagogile se numeau, de obicei, după breslele care le-au înființat: a croitorilor, cizmarilor, cojocarilor, geamgiilor etc.

*

Câteva figuri mai importante de evrei pe care i-am cunoscut și eu:

Iancov Mechel Wechsler, citat de Gorovei în „Monografia orașului Botoșani”.

Avea o cârciumă în fața birjăriei. L-a cunoscut pe M. Eminescu, care venea în localul său. I. M. Wechsler povestea despre multe discuții pe care le-a avut cu marele poet.

Se spunea că M. Eminescu aprecia erudiția iudaică a lui Wechsler și îi plăcea să discute cu dânsul probleme biblice.

Dr. Saragea din București a fost un nepot a lui I. M. Wechsler.

I. M. Wechsler a fost inițiatorul unei societăți de binefacere din Botoșani: Zwass (Cleștele).

Despre Dr. Iacob Sternberg am trimis un articol la „Revista cultului mozaic”.

Un fiu al Botoșanilor a fost și Barbu Lăzăreanu, despre care nu e cazul să-l mai descriu.

Un erudit în probleme iudaice a fost rabinul Ber Burstein, care a participat și la un congres la Paris. De asemenea Șama Zalzberger, care a fost și autorul unor cărți.

În Botoșani a trăit un mare bancher, Beriș Moscovici. Când a fost la Botoșani, regele Carol I l-a întrebat dacă are drepturi politice. Beriș Moscovici i-a spus că nu.

Întâlnindu-se apoi, din nou, la Karlsbad, Beriș Moscovici i-a amintit regelui Carol I de promisiunea făcută. Într-adevăr, după scurt timp, Beriș Moscovici a devenit cetățean român, având toate drepturile respective.

Un mare bogătaş, Frederic Costiner, a devenit președintele Comunității evreilor din Botoșani. A donat 150 000 lei pentru Keren Kayemet.

Un fost gazetar evreu, Simion Labin, care avea o agenție de asigurări, a instituit un premiu din fondul personal pentru elevii liceului „A. T. Laurian”.

Se cuvine să mai amintesc de dr. Fischgold, care a devenit cel mai mare radiolog din lume și care trăiește acum la Paris. De asemeni, pe filozoful Lucian Goldman, care a trăit în Franța. Actualmente, mort.

Neevrei care au avut atitudine favorabilă evreilor au fost:

Dimitrie Răutu, fost deputat. Datorită lui, Comunitatea a putut dobândi terenul pe care s-a construit policlinica „Dr. Emil Tauber” (1938). Soția lui Răutu a fost evreică.

Dr. Hyneck – un medic excepțional.

I. V. Luca – directorul liceului „Laurian”.

Ariton Iacobeanu – distins profesor de franceză.

Cristea Ciomac – fost primar.

Nicolae Blebea – profesor.

Silion – judecător.

Manea – președintele Curții de Casație.

Tiberiu Crudu – directorul Școlii normale de băieți.

Dr. Călinescu, care a fost medicul lui Ionel Brătianu când acesta venea la Karlsbad. A făcut și traduceri literare din limba germană, etc.

*

În anul 1940 s-a format o comisie de litigii – comisie de împăciuire – pentru evrei, spre a se evita aducerea litigiilor în fața instanțelor judecătorești de stat, care aveau caracter antisemit.

Vreau să vă arăt un caz ieșit din comun care ne-a provocat mult rău.

Evreii nu aveau voie să cumpere lemne de foc.

Printr-o eludare a legii, am obținut de la primarul Misier 50 vagoane de lemne pentru evrei.

Am fost denunțați și dați în judecată (Comunitatea) de către evreul Herș Briman. Procesul a durat mult timp. Acesta a fost un mare bogătaș din Botoșani, care era în legătură de afaceri cu fostul huligan cuzist – deputatul Robu.

De altfel și Dubnov, în istoria sa, vorbește de un membru al acestei familii care a făcut mult rău evreilor din Austria.

*

În anul 1941, trăiau în orașul Botoșani 16 400 evrei, din care circa 11 000 originari din oraș, iar restul strămutați forțat de unde evreii au fost evacuați.

Botoșani, 3 iulie 1981

DR. EMIL TAUBER

Comunitatea evreilor din Botoșani datează de la sfârșitul secolului XVI (N. Iorga, „Analele Academiei Române”, pag. 171, din *Istoria evreilor din țara noastră*). Parcurgând filele arhivei comunității orașului, ne apar figuri excepționale, devotate binelui obștesc, care, prin energia, inteligența și sacrificarea intereselor lor personale, au fost de un mare folos poporului în grelele încercări prin care a trecut. Una din aceste luminoase figuri este cea a d-rului Emil Tauber, membru activ în conducerea comunității evreiești botoșănene în perioada 1920-1932 și președinte al ei în perioada 1932-1942, deci un total de 22 de ani în conducerea comunității.

Fire optimistă, iubitor de oameni, sensibil la durerile aproapelui său, bun organizator, și-a axat activitatea pe două planuri: social și economic.

Populația evreiască a orașului pe acea vreme număra 11.000 de suflete, marea majoritate trăind în cartiere periferice insalubre (Calicimea), unde mizeria și foamea se completau cu numărul mare al copiilor goi și flămânzi. Prin strădania lui s-a înființat o școală de meserii (O.R.T.) - unde tineri, băieți și fete, puteau să-și însușească o meserie și un drum spre titluri mai înalte -, o școală de infirmiere - unde tinere fete se pregăteau pentru o muncă utilă în slujba celor suferinzi -, cantine școlare - unde se serveau copiilor săraci două mese consistente pe zi. De asemenea, se distribuiau manuale, rechizite școlare și îmbrăcămintea necesară tuturor celor lipsiți de posibilități. A desființat cerșetoria, această plagă rușinoasă și nedemnă pentru ființa umană, asigurând fiecărui om un minim de existență, fie prin asistența socială, fie prin îndrumări ergotimice. A înființat, în câteva încăperi ale capelei cimitirului, un local unde se îndeplinea ritualul funerar al morților, spălatul și confecționarea hainelor defunctului, serviciu greu de îndeplinit la domiciliu.

A susținut întreținerea azilului de bătrâni, donat comunității de un filantrop al orașului, instituție care a salvat mulți disperați. Un cabinet medical asigura urgențele necesare.

Când urgia fascistă s-a abătut asupra țării noastre și localurile școlilor evreiești au fost expropriate, Comunitatea a înființat clase în sediile sinagogilor, unde în cele mai vitrege condiții elevii și-au putut continua

studiile, pregătirea lor și rezultatele obținute fiind mereu apreciate cu elogi de către inspectorii școlari oficiali.

Dar una din cele mai mari realizări social-obștești de care se leagă numele doctorului Tauber a fost pe tărâmul asistenței medicale. Aceasta era foarte slab organizată până atunci. Există un așa-zis spital „Hekdeș”, care adăpostea la un loc „bolnavi, bătrâni și nebuni” (expresie găsită chiar în arhivele timpului). Datorită inimosului dr. Tauber s-a înființat, în cel mai sărac cartier al uliței evreiești - „Calicimea” - în anul 1923, o policlinică în care, cu ajutorul onorific al unui mare număr de medici evrei, populația săracă, foarte numeroasă la acea vreme, a putut găsi un ajutor medical și farmaceutic gratuit, conform unei inscripții afișate pe frontispiciul dispensarului „Totul gratuit - consultații, medicamente, tratamente pentru cei în lipsă și nevoi”. Devenit prim efor, a refăcut „spitalul” existent, construind pavilioane de medicină internă, chirurgie și maternitate. Medicii evrei prestau servicii în mod onorific, cu un devotament care a atras și bolnavi neevrei. Cum în timpul regimului fascist spitalul evreiesc a fost naționalizat, se impunea înființarea unui ambulatoriu cât mai complet, care să fie la îndemâna populației evreiești. Din inițiativa și cu perseverența doctorului Tauber, care a apelat la fiii ai Botoșaniului din întreaga lume, s-au obținut fonduri pentru a se clădi un local propriu, cu săli moderne de consultații pe specialități săli de pansamente, de mică chirurgie și o farmacie. Construcția a fost proiectată și condusă onorific de ing. Alexandru Tauber, fiul doctorului Tauber. Astfel a luat ființă acest așezământ care a avut un rol deosebit de important în îngrijirea medicală a evreilor suferinzi. Policlinica, care i-a purtat numele - „Policlinica dr. Emil Tauber”, ca o cinstită a figurii sale deosebite, a contribuit la salvarea a numeroase vieți omenești, iar în timpul evenimentelor din 1944 a fost singurul centru chirurgical al orașului.

Profesionist de înaltă calificare și remarcat pentru activitatea sa medicală și dragostea de oameni, înalte foruri de stat i-au decernat, în anul 1954, titlul de „Medic emerit”, în primul eșalon de medici emeriti.

În anul 1956, la vârsta de 82 de ani, s-a retras din activitatea continuă, rămânând medic consultant până la vârsta de 86 de ani, când, la data de 13 ianuarie 1960, a decedat, plecând liniștit și senin, cu simțul datoriei împlinite față de societate și poporul evreu.

Pentru numeroasele și marile sale merite, aducem un binemeritat omagiu acestui om de seamă.

Dr. Henri Salter - Botoșani

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 478, din 1 martie 1981.

O contribuție la istoricul Comunității israelite

Când se va întocmi istoricul Comunității israelite din Botoșani se va consulta, desigur, presa vremii, însă de mare importanță sunt și relatările unor oameni care au făcut parte din această Eforie. Printre aceștia mă număr și eu, Iosef Sfartz, ceasornicar, care în anii 1934-1938 am făcut parte din Eforia Comunității din Botoșani.

Sunt născut la Botoșani, în ianuarie 1896, cunoștințele mele despre Comunitate datând din fragedă tinerețe, când eram ucenic la ceasornicarul Moişe Weisbuch și unde am auzit vorbindu-se de disputa dintre rabinii Landau și Schmelner, precum și de eforii Strul Mises, Meir Gros, Iacob Spanier și alții.

După primul război mondial, la conducerea Comunității se aflau Herș Iosupovici – negustor de zarzavaturi, Rubin Braunștein – antreprenor zidar, Avram Zaharia – cerealist ș.a.

Pe atunci existau societățile „Inima bună” (Lev Tov) și Zwass (Cleștele), ale tinerilor meseriași, ce își aveau sediul în sala Meseriașilor.

În 1925, la îndemnul vecinului meu, tipograful Meier Blaustein, m-am înscris și după vizita medicală am fost primit ca membru al societății „Zwass” din care făceau parte îndeosebi oameni mai în vârstă.

În 1933, în timp ce eram vicepreședinte al societății „Zwass”, a venit la mine dl. dr. Emil Tauber relatându-mi că este în perspectivă de a forma o Eforie a Comunității israelite, din care să facă parte reprezentanți ai tuturor straturilor sociale ale populației evreiești, deci solicite trei reprezentanți ai meseriașilor, urmând să solicite și reprezentanți ai societăților „Izvorul vieții” (Mecor Haiim) și „Frăția muncitorilor”.

Eforia Comunității se compunea din 21 de persoane împărțiți în trei secții:

Secția Administrativă: se ocupa cu imobilele Comunității, de venituri și cheltuieli, de abatorul de păsări, de taxa pe carne cușer, de baia rituală, de fabrica de azimă, de asistență socială și altele.

Secția Sacra: se ocupa de repartiția locurilor de mormânt și de veniturile aferente.

Secția culturală: se ocupa cu Școala israelito-română de băieți din str. Primăriei și de Școala de fete din str. Dochia.

Sediul Eforiei era în str. Griviței, în fostul local al școlii primare israelito-române, unde pe vremuri au predat vestitul profesor Hilel Cahane, Scarlat Albrecht și alții.

Ulterior s-a înființat și o școală de croitorie de damă, având-o ca directoare pe domnișoara Goldenberg.

După multe tratative, Societatea meseriașilor „Zwass”, care avea peste 300 de membri cotizanți, a delegat trei reprezentanți pentru Eforie și anume: Iancu Marcovici – tipograf, Nathan Iosepovici – maistru croitor și pe mine.

Întrucât eram încă prea tineri și știam că din Eforie fac parte mai ales oameni mai vârstnici, nu am acceptat. Însă după sfaturile prietenilor mei Solomon Rotenberg (frizer) – președintele Uniunii generale a meseriașilor filiala Botoșani, Lupu Leibovici – cizmar – consilier comunal și alții, am primit, înțelegând că era o mare cinste de a face parte din Eforie.

În luna mai 1934 ne-am instalat la Eforie astfel:

Secția administrativă: Adolf Moscovici, Noe Talmaciu, dr. Lazăr Goldhamer, Marcu Wacher, Neuman Mises, Leib Abramovici și Nathan Iosepovici.

Secția culturală: dr. Emil Tauber, dr. Solomon Lustgarten, dr. Hary Salter, av. Marcu Iufe, Iosef Schwartz, Nathan Leibovici și Iosef Segall.

Secția 4: Iuine Mäller, Leon Silberman, David Hutman, Iancu Marcovici, Luis Adler, Pavel Fructer și încă doi al căror nume l-am uitat.

Scaunul rabinic, care pe vremuri fusese ocupat de rabini vestiți ca Schneler Taubes, Frenkel, Landau, Schmelner, rabinul Heuch Silberfarb, Esra Daien, era acum ocupat de prim-rabinul Beer Burștein. Un excelent predicator, fost talmudist la Seminarul Teologic (Ieșiva) din Odessa.

De Talmud Tora se ocupa dl. Șama Frenkel.

Existau două sinagogi mari (temple) și aproape șaptezeci de sinagogi mai mici (Bet Midrușim), unde oficiau în calitate de cantor, sub-cantori, Bal-Tora, ceauși, gabe, hahami.

Mai era societatea „Izvorul vieții” care, cu prilejul sărbătorilor de toamnă și de Pesah, distribuia gratuit unui număr de 150 copii săraci și orfani încălțăminte și haine noi, obținute prin contribuție voluntară.

Mai exista clubul „Zorile”, cercul de lectură – cu o bibliotecă de împrumut gratuit, condusă de Ancel Segal, bibliotecă ce avea un bogat asortiment de cărți în limbile idiș, română, germană, franceză etc., cercul cultural al tinerilor meseriași, condus de Salo Schwartz și Meir Cofler, asociația sportivă „Macabi”, condusă de Leon Zecler și Motălă Frenkel,

societatea „Frăția muncitorilor”, condusă de Natan Leibovici și Leon Melik și altele.

La o populație totală de 32 000 de suflete, cât număra orașul Botoșani, erau 12 000 evrei. Printre ei, multă sărăcime.

Redau, pe scurt, cele mai importante activități ale Comunității:

Secția Sacra: se ocupa cu fixarea taxei pentru locurile de mormânt, dar atunci când era vorba de cineva mai bogat, era convocată o plenară. Așa s-a procedat la decesul marelui filantrop Ioil Silberman.

În timp ce mă duceam la ședința Eforiei, în cartierul Șil-Oif, lângă sediul Comunității, un grup de șomeri și săraci, hamali, birjari, cotiugari, ca Dudl Kaireh și alții, mi-au spus să propun suma de cel puțin două sute mii lei ca taxă pentru locul de mormânt, deoarece erau foarte mulți săraci care apelau la ajutorul Comunității. La ședință am propus această sumă vorbind în numele sărăcimii din cartierul Calicime, dar un alt efor a propus suma de o sută mii lei care a fost admisă.

De sărbătorile de Paști se fabricau patru vagoane de azimă, din care un vagon era distribuit gratuit, plus ajutoare bănești care proveneau din contribuția de Muss-Hiten.

În oraș erau aproape trei sute de cerșetori, bolnavi și în zdrențe, care în zilele de joi și vineri cutreierau străzile cerșind. Acest lucru a fost interzis și fiecărui cerșetor i s-a fixat o pensie din banii proveniți din cotizații și din contribuții voluntare.

În capela cimitirului, unde era intendent dl. Elie – un evreu cu barbă și perciuni – s-a ridicat o spălătorie pentru morți, deoarece se observase că familiile decedaților care se așezau șiva după înmormântare se îmbolnăveau, din cauză că pe aceeași podea fusese spălat decedatul și astfel boala se transmitea.

După decesul lui Isac Moscovici, directorul Școlii de băieți – plutonier de rezervă, decorat cu „Virtutea Militară” în campania 1916-1918 – a fost numit un alt director în persoana dlui Elias Gavril.

Filantropul Adolf Kamil Wachter a lăsat prin testament suma de jumătate de milion de lei din al cărei venit să se acorde burse studenților merituoși lipsiți de mijloace. Cu acești bani a fost cumpărat imobilul din Calea Națională, unde se află și azi, la etaj, birourile Comunității, iar din chiria primită de la magazinele cărora li s-a închiriat parterul, se distribuiau burse conform testamentului.

S-a mai ridicat, de asemenea, o policlinică pentru copii și altele, toate din inițiativa dr-ului Emil Tauber, președintele Comunității, care ținea și conferințe despre igienă în Sala Meseriașilor.

De Ziua Eroilor, delegații Comunității și ai Societăților, cu drapelurile desfășurate, participau la serviciul religios din Piața Primăriei, după care se îndreptau spre Cimitirul Israelit unde, între timp, se aduna o mare mulțime de oameni precum și elevii școlilor israelite. Asista și un pluton de soldați din Regimentul 37 Infanterie, comandat de un ofițer, iar după ce gornistul suna onorul, de pe tribuna improvizată în parcela unde erau înhumați militarii evrei căzuți în războiul din 1916-1918, se rosteau cuvântări comemorative.

În încheiere vreau să mai povestesc cum s-a desfășurat vizita d-lui dr. Iacob Niemirower, șef-rabinul Comunității Israelite din România Mare și reprezentantul Cultului Mozaic în Senatul țării, invitat în vara anului 1935 spre a lua parte la inaugurarea Azilului de bătrâni, renovat cu contribuția marelui filantrop Ioil Silberman.

În prezența unei mari mulțimi de oameni adunați la Azil, în curte, Înalțul oaspete a rostit o predică, relevând valoarea aceluiaș azil pentru bătrânii bolnavi și lipsiți de mijloace.

În după amiaza aceleiași zile, șef-rabinul dr. Niemirower a asistat la o ședință plenară a Eforiei Comunității unde, după expunerea introductivă a dr-ului Emil Tauber, președintele Comunității, înaltul oaspete a relevat importanța comunităților din diaspora în cursul veacurilor.

După aceea, înaltul oaspete și reprezentanții Eforiei s-au deplasat la Sala Meseriașilor, sediul societății „Zwass”, unde erau adunați peste trei sute de meseriași evrei împreună cu familiile lor. Înainte de a rosti predica, șef-rabinul dr. Niemirower a cerut ca cineva din conducerea societății să facă istoricul ei.

Comitetul societății m-a onorat pe mine cu această misiune, încât, în limba idiș, am evocat istoricul și activitatea culturală, de binefacere, ajutor reciproc desfășurate de la înființare (1889). Am pomenit de fondatorul ei, Mișilim Tinichigiu, care ținea conferințe în limba ebraică, de Iacob Michel Wexler și de alții.

În predica sa, șef-rabinul dr. Niemirower și-a arătat mulțumirea sa că a găsit o organizație de meseriași evrei cu o asemenea activitate, evocând stima și respectul de care se bucurau încă în vechea Iudee meseriașii, pomenind de Iohanen Asandalar, pantofarul, iar în vremuri mai apropiate de noi de Baruch Spinoza, șlefuitorul de lentile pentru ochelari.

După aceea, oaspeții s-au deplasat la Societatea „Izvorul Vieții” (Mefor Haim), unde președintele, av. Marcu Jäffe, a înfățișat activitatea de binefacere a acestei societăți.

A doua zi, șef rabinul și Eforia Comunității au vizitat Spitalul Israelit de pe Bulevard, unde, după ce a trecut prin camerele bolnavilor, urându-le însănătoșire grabnică, a fost pusă piatra fundamentală a clădirii unui pavilion pentru secția de chirurgie, după care s-au făcut fotografii.

În după amiaza aceleiași zile, șef rabinul dr. Niemirower a vizitat cele două sinagogi mari, precum și câteva din cele aproape șaptezeci de sinagogi mai mici, unde se aflau adunați mulți enoriași.

Seara, Comunitatea a oferit o masă festivă în onoarea înaltului oaspete.

Vizita și predicile au făcut o deosebită impresie asupra evreilor din Botoșani care, după câțiva ani, au aflat cu consternare despre încetarea prematură din viață a șef rabinului.

Personalități evreiești botoșănene ale vremii:

Hilel Kahane

Scarlat Albrecht – profesor

Bubi Lazarovici (Barbu Lăzăreanu)

Janeta Marcus

Dr. Emil Tauber, Președintele Comunității

Meșilim Weiss Tinichigiu – fondatorul Societății meseriașilor „Zwass”

Iacob Mihail Wexler – președintele de onoare al Societății „Zwass” care patrona și o ceainărie populară gratuită. S-a născut la Lespezi în anul 1855.

Abraham Feller – născut la Botoșani în 1892. Fondator și director al ziarului „Mântuirea”.

Solomon Rotenberg – frizer, născut la Botoșani în 1888, președintele Breslei Frizerilor, președintele Uniunii generale a meseriașilor, filiala Botoșani, consilier la Camera de Comerț și Industrie, cenzor la Banca de Credit Mărunt.

Simon Katz (S. Constantinescu – Cătunești) – născut la Botoșani, în 1906, prof., ing., universitar, autor al multor lucrări de inginerie în construcție.

Azril Grinberg – bibliograf. Avea o librărie de cărți idiș și ebraice. Edita anual un Calendar Israelit.

Idale Weidenfeld – profesor de limba idiș, publicist și traducător.

Șama Zalbergher.

Iosef Sfartz

Rabinul Dov Ber Burstein

În Israel a încetat din viață, la vârsta de 79 de ani, rabinul Dov Ber Burștein, care timp de 29 de ani a fost păstorul spiritual al obștei din Botoșani.

De-a lungul timpului, această comunitate – una din cele mai vechi din nordul Moldovei – a fost păstorită de rabini de seamă, printre care Haim Taubes, Leib M. Landau și Leibiș Frenkel. Ei au creat acel climat de studiu și elevație care explică cum un simplu geamgiu, Baruch Haimovici, sau un modest fierar, Șama Salzberger, au reușit, concomitent cu exercitarea meseriei lor, să devină prin studiu perseverent, sistematic, erudiți ai Talmudului.

Ocupând de tânăr jilțul rabinic, Dov Ber Burștein s-a arătat a fi la înălțimea iluștrilor săi predecesori. A întruchipat în chip fericit figura rabinului cărturar, în care cultura religioasă și cea generală se îmbină în mod armonios. Concomitent cu studiul Talmudului, a studiat limbi străine, însușindu-și la perfecție câteva, de circulație largă.

A fost venerat, iubit de coreligionari și s-a bucurat de respectul și stima celorlalți cetățeni.

Numele său va fi amintit cu pietate.

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 254, 1 iunie, 1971.

O mărturie a rabinului Strul Moscovici

M-am născut acum 70 de ani la Săveni, în județul Botoșani.

Primele clase ale școlii primare le-am făcut la Botoșani, la școala israelito-română, unde l-am avut ca învățător de limbă ebraică pe Idel Rotenberg, care ne traducea textele în românește.

La *Talmud Tora* aveam ca melamed pe Avram Aron din Bucecea, iar la *Ghemara* pe Haim Ițhoc.

Școala primară am terminat-o la Iași, la școala „Adamachi”.

La 13 ani am fost trimis la *Ieșiva Bet Israel* din Vișeu de Sus. Acolo urmau circa 400 de copii din România, Cehoslovacia și Ungaria.

Copii de diferite vârste: între 13 și 17 ani.

Ieșiva era condusă de Rav Menachem Mendel Hager, fiul cel mai mare al rabinului din Vijnița (Vijnițer rebe), Israel Hager.

Elevii Ieșivei nu plăteau taxe.

Rav Menachem Mendel Hager pleca, în fiecare an, în S.U.A., unde aduna fonduri pentru Ieșiva. Era ajutat în această misiune de socrul său, care locuia în S.U.A.

La început am stat în gazdă cu mulți băieți la un loc. Gazda era plătită de noi. Copiii mai mici stăteau împreună cu cei mari. Aceștia din urmă ne învățau pe noi, cei mici, contra plată.

În fiecare zi rabinul ne vorbea despre un capitol din *Ghemara*.

Se învăța: *Talmud*, *Șulhan Aruh*, cu comentarii. În raport cu vârsta era și nivelul de înțelegere al acestor învățături.

Vinerea, rabinul îi asculta pe toți copiii și nota răspunsurile. Desigur, întrebările și răspunsurile erau în raport cu vârsta copiilor.

Noaptea de joi spre vineri era totdeauna o noapte albă, căci nimeni nu voia să se facă de rușine.

Masa o luam de 3 ori pe zi la Ieșiva.

Vineri seara și sâmbăta enoriașii luau copiii de la ieșiva la masă la ei. Noi, învățăceii, eram împărțiți la diferite sinagogi, unde participam la serviciile divine.

Enoriașii mai bogați invitau la masă un număr apreciabil de „ieșiva buharim”.

De pildă, Zisu Elefant, care era proprietarul unei mici fabrici de chereștea, invita câte 50 de copii; Leib Volf, negustor en-gros de sticlărie, avea 20 de copii la masă etc.

Nu țin minte data când a început construcția localului pentru Ieșiva. Rabinul a cumpărat de la groful Pop Simon un teren pe care a construit 210 camere.

În Ieșiva aveam vacanțe de Paști și de sărbătorile de toamnă, când plecam acasă.

Cum am spus, se învăța pe cicluri, cum am spune în spirală: aceeași materie la nivele diferite.

Ieșiva nu elibera diplome. Acestea le luau învățăceii de la câte un rabin.

Iași

După ce am terminat Ieșiva, am plecat la Iași, unde m-am căsătorit. Nu am practicat rabinatul, ci am devenit negustor.

Nu-i țin minte pe toți rabinii de acolo. Citez doar câțiva.

- Haim Rabinovici – șef rabin;
- Gutman (Sculener ruf)
- Mordehai Ianover (Podu Roșu, ruf)
- Oișie (Orșover ruf) Podu Roșu
- Meidelman (Poilișer ruf)
- Menase Rabinsohn (Răducăner ruf nr. 1)
- Moise Reines (Răducăner ruf nr. 2)

Filantropii cei mai importanți au fost:

- M. Duff, care avea o casă de schimb. Era un mare erudit.
- H. O. Ghelter avea o cantină proprie pusă la dispoziția tuturor nevoiașilor din Iași sau în trecere prin oraș și nu aveau posibilități materiale.
- Moritz Wachtel, cunoscutul bancher și industriaș. Operele sale filantropice și instituțiile sale de cultură sunt cunoscute.
- De asemenea era cunoscut de toată lumea filantropul Weinrauch.

Au mai fost în Iași și alți filantropi evrei care contribuiau la ajutorarea mării mulțimi de oameni săraci, indiferent de naționalitate și la întreținerea școlilor și a instituțiilor culturale.

În oraș era o mare masă de evrei săraci, unii chiar muritori de foame. Multe boli, pe atunci incurabile, secerau viețile tinerilor evrei din cartierele sărace ale Iașilor.

Pogromul din iunie-iulie 1941

Sâmbătă, 29 iunie 1941, la câteva zile după izbucnirea războiului antisovietic, s-au auzit împușcături în oraș, dinspre Păcurari, Abator, Sărăriei.

Au fost adunați evrei de pe străzi și din case.

Duminică dimineața am fost luat și eu. În curtea în care stăteam eu erau circa 40 locatari. Am fost ridicăți de acolo vreo 40 de bărbați.

Pe la orele 7 dimineața au intrat în case polițiști, soldați germani, soldați români și legionari înarmați cu puști și pistoale. Amenințând că cine va rămâne în casă va fi împușcat, ne-au scos pe toți afară, unde am fost triați: femeii, copiii și bătrânii – de o parte – iar ceilalți au fost încolonați, trebuind să umble cu mâinile sus.

Am fost duși la Chestura de Poliție. Pe drum eram bătuți cu patul armei. Ne-am unit cu alte coloane, din alte străzi.

La intrarea în curtea Chesturii erau SS-iștii cu răngi de fier cu care loveau la nimereală. Mulți au fost omorâți, astfel, chiar de la poartă. Restul, mii de oameni, am fost înghesuți în curte.

La un moment dat, s-a stricat gardul din spatele Chesturii. Unii au vrut să fugă, dar am fost înconjurați de militari și legionari și s-a tras în masă. Au căzut zeci de evrei. Și eu mai am încă semnul unei baionete înfipte în braț.

Pe la orele 17-18 am fost duși la gara din Iași.

În curtea Chesturii rămăseseră sute de morți. Au fost aranjați de evrei ca stivele de lemne.

În fața gării ni s-a ordonat să ne culcăm cu fața în jos. Eram multe mii de oameni. Un ofițer german a zberat: „Cine ridică capul e împușcat”.

Am fost numărați prin lovituri de cizmă și duși câte 100-120 de oameni și îmbrânchiți în vagoane de vite. Apoi, după ce am fost ferecați în vagoane, trenul a pornit și după puțin timp s-a întors la Iași. Operația s-a repetat de câteva ori.

Înghesuți, ne frecam unul de altul. Necesitățile se făceau în vagoane (vă închipuiți cum). Căldura verii, lipsa de aer, bolile de care sufereau unii, starea psihică au început să facă primele victime, după două ore. Trebuie să adaug: după ce am fost imbarcați, au început să tragă în vagoane unde fusesem încuiați.

Când am ajuns la Tg. Frumos, au fost coborâți din vagoane circa 700 de oameni și unii au fost apoi împușcați. Eu am rămas în vagon.

Evreii împușcați la Tg. Frumos au fost înmormântați acolo.

Miercuri, când am ajuns la Hălăucești, au fost scoși morții de către țărani și aruncați în gropi cu var pregătite înainte de sosirea trenului.

Cei rămași în viață au fost așteptați de evrei, autorități și militari, care ne-au dat zahăr, apoi și câte o pâine neagră.

Dar cine putea mânca?...

Trebuie să arăt că ceea ce ne-a lipsit cel mai mult a fost apa. Pentru o sticlă cu apă oamenii dădeau un ceas sau un inel de aur. Dar când întindeai mâna să iei sticla, ostașii ți-o rețeau cu baioneta.

Să vă descriu situația din vagoane. Când citeam despre chinurile iadului mi se păreau groaznice. Totuși, puteau fi descrise... Cele suferite în vagoane, cu oameni care își făceau necesitățile fiziologice într-o încăpere fără aer, într-o căldură de iulie (luna lui Cuptor), cu morți care se sprijineau de cei vii, cu viermi în urechi și gură sau oameni muribunzi, când celor mai dragi (copii sau părinți) nu puteai să le dai cel mai elementar sprijin, când știai că peste o oră-două sau trei te așteaptă aceeași soartă, când nu simțeai foame, dar setea te ardea, când noaptea era perpetuă, când fiecare clipită ți se părea un veac, când nu întrezăreai nici o speranță, când vaietele nu conțineau, când... dar toate acestea la un loc constituie ceva ce nu poate fi definit.

Victime? Câte? Mii și mii de morți. Mii și mii de traumatizați. Oameni care poartă amprenta acestor sute de mii sau milioane de clipite petrecute în infern.

Noi, care am supraviețuit, suntem oameni vii care am trăit intens în infernul fascist, care a fost mai cumplit decât cel închipuit de mintea omenească de până atunci...

Vineri dimineața am plecat câte 40 de persoane în alte vagoane. Ni s-au dat bomboane, lămâi, o căldare cu apă și o căniță de tablă.

La Bârlad și Tecuci au venit în gară reprezentanți ai comunităților și ne-au împărțit bomboane și altele.

Duminică dimineața am ajuns la Călărași.

Aici, președinte al Comunității era un oarecare Schor. Existau circa 50 de familii de evrei. Aceștia s-au interesat foarte mult de noi. Fiecare a adus ceva de mâncare.

Am fost cam 1.200 evrei din Iași când am ajuns la Călărași.

Ne-au cazat într-un hangar de avioane. La fiecare 50 de evrei era un responsabil, tot dintre evrei.

Ni s-au dat patru cazane pentru mâncare.

Dimineața ni se servea ceai, la prânz o ciorbă și seara surogat.

Când ni s-a dat prima mâncare, oamenii înfometați de atâtea zile au năvălit asupra cazanelor, călcându-se în picioare. Au căzut victime.

Patru sute de evrei s-au îmbolnăvit de dizenterie și au murit.

Era vară și evreii din Călărași ne aduceau fructe. Oamenii le mâncau pe stomacul gol și beau apă. Căpătau diaree și apoi dădeau în dizenterie.

Am rămas 800.

Cei 400 de morți nu sunt tot victime ale pogromului?...

Am fost cazați apoi, parte, în sinagogile din oraș; în cea ortodoxă (100 de evrei) și separați (300 de evrei).

După două săptămâni am fost scoși la muncă obligatorie, împreună cu evreii din Călărași. Purtam steaua galbenă.

Ni s-a dat câte o carte poștală pentru a comunica familiilor că suntem în viață. Altceva nu aveam voie să scriem.

În timpul cât am stat la Călărași a venit Fred Șaraga din București. Ne-a adus haine donate de evreii din Capitală.

Mi-am pus haina, dar umblam desculț, fiindcă nu mai aveam pantofi. Ca mine erau mulți.

Fred Șaraga a mai venit și a doua oară. Ne-a adus bani de la rude și prieteni (cei care aveau). Cei care nu aveau cunoștințe în București au rămas fără bani.

Mizeria în care trăiam creștea.

După șase săptămâni, evreii din Iași au fost trimiși acasă.

Vă închipuiți ce jale a fost în mii de case la întoarcerea în Iași.

Să nu uitați, însă, că cei întorși eram toți traumatizați psihic în urma acelor scene de groază la care am participat.

În Iași am mai purtat steaua galbenă.

Despre rabinul de la Ștefănești

Pe Ștefăneșter rebe îl chema Avram Matatian Friedman. Tatăl său, Nuhăm Friedman, a fost tot rabin la Ștefănești. El venise din Rijn ca fiu al lui Rijiner rebe, care se numea Israel.

Avram Matatian a fost singurul fiu al părinților săi.

Câteva legende în legătură cu rabinul din Ștefănești când era încă copil.

1. Măcelarii din Ștefănești îl luau cu dânșii la iarmaroc când cumpărau vite. Copil fiind, el cunoștea vitele după exteriorul lor, dacă erau cușer.

2. A venit un hasid la rebe Nuhăm Friedman să se sfătuiască dacă să cumpere o mare pădure. Găsindu-l pe copil (viitorul Ștefăneșter rebe) în curte, jucându-se cu alții, cu niște scândurele, hasidul a luat câteva

scândurele din jocul copiilor. Atunci, Avram Matatian i-a spus: „Te duci la tatăl meu să te sfătuiști dacă să cumperi o asemenea pădure mare, de pe urma căreia te vei îmbogăți pe tine și pe urmașii tăi. Acuma te lăcomești să furi câteva scândurele de la noi”.

Ajungând la rabin, hasidul i-a cerut sfatul. Rabinul i-a spus: „Copilul meu ți-a dat răspunsul”.

Când copilul s-a întors acasă, rabinul l-a apostrofat, spunându-i să nu mai dea asemenea sfaturi.

Alte legende

1. Când rabinul Avram Matatian păstora, prin 1925, a izbucnit un mare incendiu la Ștefănești, care a distrus multe case evreiești. Era un vânt care propaga focul.

Evreii au venit la rabin, rugându-l să facă ceva spre a opri înaintarea focului. Rabinul a ieșit în curte și s-a uitat în jos spre sinagoga Hevra-Gah. Atunci vântul a început să sufle în direcția opusă și focul a putut fi stins.

2. Un boier avea un copil bolnav, care nu putea fi lecuțit de nici un medic.

Cerând ajutorul rabinului, acesta i-a dat o midbrie (un omuleț). Copilul s-a făcut sănătos.

Drept recompensă, boierul i-a dat o caleașcă luxoasă pe care am văzut-o și eu în curtea rabinului.

3. Un antisemit, Hariga, l-a amenințat pe rabin că-l va împușca.

Peste puțin timp, Hariga a înnebunit.

Atât populația evreiască, cât și cea românească îl venera pe rabin pentru sfaturile înțelepte pe care le dădea și minunile pe care le făcea.

Veneau și români să se sfătuiască cu rabinul.

La curtea rabinică din Ștefănești luau masa zilnic, gratuit, 50-60 de oameni. De asemenea, se dădeau ajutoare pentru săraci și pentru fetele care nu aveau mijloace bănești ca să se mărite.

După moartea rabinului, în 1933, nu s-a găsit la el decât un Sefer Tora mic, care a fost vândut la licitație.

Toată ziua rabinul o ținea în rugăciuni, iar la cinci după masa lua o supă de hrișcă.

Pleca, în fiecare an, la Karlsbad pentru îngrijirea sănătății.

Nu a avut copii. Se despărțise de soția sa încă din tinerețe și nu s-a recăsătorit.

A fost înmormântat la Ștefănești, într-o capelă.

Ulterior, osemintele sale au fost transferate la Ghivat Haim, în Israel.

Eu am scos osemintele din groapă în prezența Eminenței Sale, dr. Moses Rosen, Șef Rabinul Cultului Mozaic din România. Le-am transportat la București și de acolo au fost trimise în Israel.

La cimitirul din Ștefănești mai sunt înmormântate patru rabinese din familia Friedman: mama rabinului, fosta sa soție, soacra și o soră a rabinului.

Capela în care a fost înmormântat rabinul se păstrează și azi.

Un nepot al rabinului, Menachem Nuhăm Friedman, a făcut studii de filosofie la Viena și Paris. A scris mai multe lucrări, dintre care una, *Adevărul și minciuna*, în ebraică, o am și eu.

A murit în vârstă de 50 de ani, la Viena, în 1932.

Convorbire avută cu Vasile Bordeianu, la Botoșani, la 3 iulie 1981

Din gazetărie în lagăr...

Fără îndoială că nu-i o treabă prea ușoară să-ți scrutezi memoria spre a reconstitui și evoca întâmplări survenite în urmă cu 40 de ani. Mai cu seamă în lipsa unor însemnări cât de sumare.

Greu de decis cu ce subiect s-ar putea aborda firul lung al zbuciumatei vieți ce pulsa în ulița evreiască a orașului și județului Botoșani. Să prinzi în cuvinte, cronologic, manifestări și fapte, fără a omite capitole importante demne de a fi menționate. Aș fi bucuros dacă strădania mea ar fi utilă.

Prin 1927, populația evreiască era alcătuită mai cu seamă din mici meseriași, lucrători, calfe sau deținători de „dughene” (cum li se spunea modestelor prăvălioare cu mărfuri alimentare și nealimentare).

Desigur, populația evreiască avea și o pătură mai înstărită, dar într-o proporție foarte redusă! De drepturi cetățenești mai largi au beneficiat mai întâi numai cei care au participat la războiul pentru independență din 1877-1878. Generația următoare n-a mai avut această șansă. Abia în 1922-1923, ca urmare a participării evreilor, în cadrul armatei române, la primul război mondial din 1916-1919, a fost recunoscută evreilor cetățenia. Dar și în cursul acordării cetățeniei de după primul război mondial, s-au produs nedreptăți și inechități. Astfel, în timp ce unora, care dispuneau de sumele necesare costului unor acțiuni judiciare conform procedurii civile de atunci, li se acorda cetățenia pe cale de ordonanță definitivă, ceilalți - marea majoritate - primeau un certificat tip. Ceea ce a avut drept urmare, ca prin una din legile rasiale emise de regimul antisemit Goga-Cuza în 1938, un mare număr de evrei și-au pierdut dreptul la cetățenia română, devenind heimatloși, fără dreptul de a munci, muritori de foame mai apoi, sub regimul Antonescu, siliți sub cele mai severe sancțiuni la plata a tot felul de taxe, la umilitoare și grele munci forțate, ca și la obligativitatea de a preda Statului îmbrăcăminte, încălțăminte, când ei singuri nu posedau decât zdrențe cârpite.

Capitolul legat de revizuirea cetățeniei evreilor în anul 1938 a prilejuit și un aspect hilar, grotesc. Avocații evrei se aflau excluși din incinta tribunalului. Astfel, marea masă de evrei supusă revizuirii se vedea lipsită de asistența judiciară a acestora și de posibilitatea de a-și procura numeroasele acte probatorii de la diverse autorități. Noroc că aveam un prieten, grefierul Cobzaru, de la judecătoria Botoșani. Subsemnatul, care mă bucuram de „privilegiul” de a nu fi avocat, aveam deci dreptul de a pătrunde în incinta judecătoriei, iar la apelul meu, omenosul grefier Cobzaru verifica, în ajun, pe rând, numeroasele dosare depuse, semnalându-mi lacunele de formă și actele lipsă, pe care eu le procuram și le predam în timp util. Astfel, atunci când judecătorul respectiv proceda la revizuirea dosarelor, le găsea, aproape pe toate complete și-n regulă, spre marea lui uimire.

Sute de familii de evrei au fost astfel ferite de urmările nefaste ale pierderii cetățeniei, ale drepturilor civile.

Din viața Comunității. Stârpirea cerșitului

De-a lungul secolelor de existență atestată prin inscripții pe pietre și monumente din vechiul cimitir din str. Călugăreni, ca și din cel din Calea Națională, prin acte deținute de o seamă de cetățeni, acum plecați sau stinși din viață, Comunitatea evreilor din Botoșani s-a bucurat de o seamă de distinși conducători spirituali sau laici ale căror inițiative, acțiuni, opere și ctitorii au rămas conservate în hrisoave străvechi aflate în arhive. Din păcate, cele mai multe din aceste mărturii au fost nimicite sau pierdute în timpul regimului antonescian.

Lipsa de venituri suficiente era o piedică continuă în calea unei activități substanțiale a Comunității în diversele sectoare, sociale și culturale. Retribuția clerului, a personalului de cult, a corpului didactic și administrativ rămânea mereu neachitată cu lunile. Dar și spitalul israelit, căminul de bătrâni, se loveau de această situație. Un eveniment care înviora când și când finanțele obștei era decesul câte unui contribuabil mai înstărit, iar plata locului de veci devenea salvator. Dar asta era doar o soluție de scurtă durată.

Cum am spus, populația evreiască era în marea ei majoritate săracă; mulți trăiau în mizerie, neavând strictul necesar existenței. Cei mai sărmani locuiau într-un faimos cartier constând din bordeie, numit „Calicime”. În cartierul Muzicanților, locuitorii acestuia, mulți autentici artiști

instrumentiști, constituiau faimoase tarafuri de evrei și țigani. Respectiva stradă păstrează și astăzi numele de „Muzicanților”.

Cerșitul era în floare. Cerșetorii ieșeau după pomeni vineri. Aspectul lor era lamentabil. Prin anii 1930-1934, un vrednic și inimos conducător al Comunității din Botoșani, medicul emerit de mai târziu dr. Emil Tauber, a inițiat o acțiune care tindea la eradicarea cerșitului: locuitorii evrei erau impuși la o contribuție bănească lunară, iar sumele strânse erau distribuite regulat celor săraci. În felul acesta, cerșetorii au dispărut de pe străzi. Dar recesiunea economică din anii 1930, când mulți susținători și-au pierdut pozițiile, iar mai târziu Holocaustul, au pus capăt acțiunii. Săracii și infirmii au apărut din nou pe străzi.

Însă tradițiile și credința strămoșească evreii botoșăneni și le-au păstrat cu prețul tuturor sacrificiilor. În oraș funcționau peste 110 case de rugăciuni și sinagogi cu denumirile breslelor de meseriași sau negustori care le întrețineau: croitori, cizmari, scortari, fierari, tâmplari, blănari sau lipscani etc. Mai ființau și două temple monumentale, din care unul a fost bombardat și distrus de aviația fascistă în aprilie 1944, iar al doilea funcționează și în prezent.

Organizații de caritate și ajutor reciproc. .

Până în anul 1940, în oraș au funcționat mai multe asociații evreiești de binefacere și ajutor reciproc, culturale, politice, fiecare cu statute bine definite. Aceste instituții erau finanțate din cotizațiile sau donațiile membrilor respectivi. Cele mai de seamă erau: Societatea filantropică „Mekor Chaim” - „Izvorul Vieții” fondată în 1892 (mulți ani sub președenția unui cunoscut om de bine, Rubin Braunstein), care avea ca principal obiectiv distribuirea de haine și încălțăminte copiilor săraci sau orfani de două ori pe an (paltoane iarna, iar în ajunul Paștilor costume). Societatea „Zwas” (Cleștele) a meseriașilor evrei (veche de peste o sută de ani) pentru ajutorarea reciprocă a membrilor și acțiuni filantropice în lumea nevoiașă. Conducătorii acestei instituții au fost, pe rând, oameni de inițiativă care nu trebuie uitați: I. M. Wechsler și Osias Marcovici, Apoi Societatea „Lumina Vieții” (Or Chaim), persoană juridică, fondată în anul 1908, care întreținea Căminul de bătrâni. Prin anii '30, tot dr. Tauber a reconstruit clădirea căminului, dându-i un aspect impunător.

Tot atunci a fost fondată și societatea „Frăția” a muncitorilor evrei care, sub conducerea regretatului Nathan Leibovici, un om dăruit cu multe calități, a inițiat ajutorarea elevelor sărace, cu îmbrăcăminte de iarnă.

Toate aceste instituții (cu excepția Căminului de bătrâni, evacuat din localul propriu și transferat într-o sinagogă) au fost desființate, în anul 1940.

Un important rol social și economic l-a jucat Banca de credit mărunț, subvenționată de „Joint”, care acorda credite micilor meseriași și comercianți evrei și neevrei din întregul județ (avea agenții și în unele orașele ca: Bucecea, Ștefănești, Hârlău, Sulița). Paralel, la Botoșani, funcționa și Casa de Ghemilat Chasudim, care acorda mici împrumuturi (până la 1 000 lei), fără nici o dobândă, populației sărace.

Un apreciabil rol cultural l-a jucat „Cercul de lectură”, o bibliotecă bine înzestrată, înființată de studenții evrei, vizitată de populație cu interes, și împrumutând cărți cititorilor. În 1938 a fost desființată și această instituție, iar conducătorii ei aruncați în beciul Siguranței, judecați, sub cele mai absurde acuzații, condamnați cu sancțiuni privative de libertate, apoi deportați în lagărele de exterminare.

În lagăre

Din 1938, viața evreilor din Botoșani, ca și a tuturor evreilor din țară, s-a înrăutățit mult. Călătorii din trenuri, identificați ca evrei, erau aruncați din vagoane, în timpul mersului. Magazinele erau devastate sau „naționalizate” (adică jefuite). Militarii evrei au fost scoși din cadrele armatei și trimiși la munci forțate, înjositoare.

„Uniunea Evreilor Români”, de sub președinția dr. W. Filderman, a fost și ea ținta celor mai odioase și scelerate prigoane și șantaje. Membri din conducere au fost siliți, prin amenințări, să cutreiere țara, venind și la Botoșani, unde au strâns de la populația, secătuită și îngrozită, ultimele resurse bănești, pentru astâmpărarea poftelor de înavuțire a potentatilor zilei. (La Botoșani au sosit în acest scop: Michael Leiba, Horia Carp, M. Zelter Sărățeanu etc.). Populația înfricoșată și-a vândut și ultimele mobile și bunuri, dormind pe dușumele, pentru a aduna sumele cerute și, totuși, în cele din urmă, evreii au fost evacuați din locuințe, aciundu-se, în condiții grele, în toiul iernii, la întâmplare, expuși la tot felul de suferințe și abuzuri.

Primele lagăre de concentrare destinate „elementelor suspecte” au fost înființate, în 1940, la Miercurea Ciuc și Caracal. Din Botoșani au fost arestați și trimiși sub escortă un număr de 28 de evrei. Nici un neevreu. O bună parte din ei erau comercianți) doi medici (dr. D. Salzberg, dr. D. Schayovici), un avocat, un ziarist (subsemnatul), vreo doi funcționari, un croitor, un tipograf, un bătrân de 80 ani, doi studenți, oameni diferiți, firi

deosebite, culeși noaptea, în somn, de acasă, alții la în tâmplare pe stradă, fără multă alegere, ca din oală.

Demn de relevat este faptul cum au înțeles copiii Siguranței locale să execute dispozițiile căpeteniilor din Capitală. În plină confuzie, zbirii locali, inspirându-se din exemplul Germaniei hitleriste, unde prigoana s-a îndreptat, inițial, tot îndeosebi asupra evreilor trimiși primii în lagăre, au procedat la fel. Astfel, doi muncitori neevrei, aduși de la o fabrică din Hârlău, au fost scoși, în ajun din beciul poliției și eliberați după ce fuseseră maltratați pentru vina de a se fi lăsat prinși laolaltă cu evreii. Abia în momentul sosirii convoaielor în lagăre s-a văzut că alcătuirea efectivelor de prizonieri, trimise de diversele poliții din țară, era mixtă: evrei și neevrei, dintre care unii luptători antifasciști împreună cu alții total străini și nedumeriți în legătură cu crima ce li se imputa. Mulți erau cărturari sau oameni de știință, profesori laici sau rabini. Din Fălticeni a fost adus, de pildă, avocatul dr. Moses Rosen, viitorul șef rabin al cultului mozaic. Era o lume amestecată de valoroși gânditori și oameni de toate profesiile, până la bancheri și industriași.

În mod tainic, masa deținuților și-a organizat și acolo o viață spirituală care înviora și însuflețea. Într-o încăpere mai mare se adunau sute de internați, se țineau conferințe și se făceau schimburi de opinii, comentarii. Vești sosite, pe diferite căi, din afară erau împărtășite și comentate. Într-o altă cameră, sub conducerea tânărului aspirant rabinic de pe atunci, dr. Moses Rosen, vineri seara și sâmbătă se oficiau rugăciuni, iar predica distinsului erudit însuflețea și înălța moralul sutelor de coreligionari care țineau să asiste.

Această activitate avea ca rezultat întreținerea unei atmosfere de curaj și speranță, inspira o solidaritate remarcabilă în sânul deținuților, ajutându-i să îndure grelele condiții de viață din lagăr. Îmi amintesc cu emoție de declarația spontană a vechiului activist pentru drepturi muncitorești, Baruch Berea, care, într-o seară, în cursul unei asemenea reuniuni, a exclamat: „Cum ne mai hăitua Siguranța statului când, în vreme ce eram în libertate, ne împiedica în fel și chip să ne întrunim, pentru ca acum, în negliobia ei să ne strângă aici, unde ne aflăm adunați ca-n congres, putându-ne lămuri pe’ deplin”. Dar din păcate, cu tot curajul și inteligența sa, Baruch Berca, ca și atâția alți, n-a putut rezista privațiunilor din lagăr și s-a îmbolnăvit grav, murind în floarea vârstei.

Ca urmare a dictatului hitlerist de la Viena, din 1940, când nordul Transilvaniei a fost răpit țării și alipit Ungariei, deținuții lagărului din Miercurea Ciuc au fost transferați și comasați cu cei de la Caracal. Tot

atunci Siguranța generală a statului a devenit o officină de trafic murdar; în schimbul ultimelor resurse bănești stoarse familiilor celor închiși se putea negocia eliberarea unora din captivi. Din păcate, foarte puțini au putut fi, însă, salvați astfel, dat fiind că aproape nimeni nu posedea sumele enorme pretinse.

Deportarea peste Nistru. Lagărul de exterminare Vapniarca

Perioada războiului a însemnat apoi un alt mare capitol tragic în soarta evreilor din România. Din Botoșani a fost expediat în Transnistria, la muncă forțată, în condiții neomenești, un transport de 1 500 de tineri la spart piatră și la făcut șosele.

În septembrie 1942, guvernul antonescian a pornit o altă acțiune antisemită de mari proporții. Din toate închisorile din țară au fost scoși deținuții evrei, cu condamnări în curs de executare, strânși în trenuri, cu vagoane de vite, trimiși peste Nistru și internați în lagărul „Vapniarca”. Același procedeu a fost aplicat și la Tg-Jiu, unde deținuții au fost despărțiți, evreii fiind deportați, iar neevreii au rămas închiși în continuare în lagăr. Paralel au fost expediați din toată țara la Vapniarca sute de evrei arestați la întâmplare.

În ce mă privește, după un stagiul în lagărele Miercurea Ciuc și Caracal, știind că eram urmărit, m-am ascuns în sinagoga din str. Grănicer 17, mi-am lăsat barbă, mi-am pus ochelari negri, socotindu-mă astfel de nerecunoscut. În zori de zi, astfel mascat, mă duceam în grădina publică unde stăteam până seara. Mă socoteam în deplină siguranță. Oamenii care mă recunoșteau se prefăceau că nu mă cunosc. Am fost, totuși, capturat de copoii Siguranței în cursul unei razii și vânători de evrei pentru muncă forțată. Mult s-a mai bucurat comisarul Dandiescu când m-a văzut, dar m-a și muștrat pentru „neplăcerile” pricinuite de lipsa mea:

- Bine domnule Sandu, tocmai dv. să ne faceți asemenea greutăți? Dar de ce porți barbă?

- Sunt în doliu

- Las-că te bărbierim noi!

Și m-a ras bine!

Împreună cu mine și cu alții, a fost „prins” și prietenul Marcu Baras. (Mai târziu, în lagărul Vapniarca, el s-a întâlnit cu tatăl lui, I. Baras, și cu un frate mai mic, studentul în medicină Luțică Baras).

O altă măsură antisemită a fost înființarea lagărelor locale de ostatici evrei, în care sute de oameni au fost chinuiți și terorizați, amenințați sub

diferite pretexte și înscenări, cum ar fi acela că locuitorii evrei ar semnaliza cu becuri electrice roșii, prin coșurile de fum ale caselor, aviatorilor inamici, indicând locurile unde să fie aruncate bombe. Ca și când eventualele explozii n-ar fi lovit, în primul rând, propriile locuințe.

În cele din urmă, tot în septembrie 1942, am fost și noi, ostaticii, deportați la Vapniarca. A fost un drum lung, chinuitor, de nedescris. Lagărul, cu garduri înalte de sârmă ghimpată, cu o mică capacitate, adăpostea peste 1 000 de deportați evrei, în trei pavilioane cu toate geamurile sparte, prin care vântul, viscolul și gerul iernii făceau ravagii printre internați. Infirmeria era tixită de bolnavi. Medicamentele lipseau cu desăvârșire. „Masa” era alcătuită dintr-un fel de supă grețoasă de linte furajeră toxică, mirosind a petrol; în supă pluteau mii de muște. „Carnea”, servită o dată pe săptămână era din cal mort, în putrefacție sau bolnav de dalac. Regim de exterminare. Mulți își fierbeau câte o bucată de asemenea carne în apă. Foamea era chinuitoare și dădea loc la scene care de multe ori, întreceau închipuirea cea mai aprinsă. Astfel, într-o zi, în camera nr. 14, în care „locuiau” o parte din botoșăneni, s-a întâmplat un „furt”. Profitând de o

clipă de neatenție a posesorului unei cutiuțe (de conserve) în care fierbea o bucată de copită de cal - cu zgârci - croitorul Adam a băgat mâna și a subtilizat copita băgând-o repede în buzunar. Păgubașul (depozitarul de petrol M. Isac), descoperind fapta, a dat alarma. S-a făcut o percheziție corporală și corpul delict a fost găsit în buzunarul lui Adam...

Știați? Coaja de cartofi conține procente atât de mari de sare că - fără miez - e imposibil de mâncat? Noi am aflat-o când am căpătat o cantitate de coji de la bucătăria corpului de pază și am prăjit cojile într-o tavă improvizată. De pe urma acestei nutriții mulți deportați au căzut greu bolnavi.

O maladie gravă, pe care medicii evrei internați au numit-o hemiplegie spastică, a lovit membrele inferioare ale deportaților, paralizându-le picioarele. Boala era anevoie de îngrijit din lipsa medicamentelor adecvate. Cazuri de însănătoșire nu sunt cunoscute. Și acum mai sunt în viață foști deportați victime ale acestor maladii.

La un moment dat, a sosit la Vapniarca un transport de pușcăriași de drept comun cu pedepse în curs de executare, scoși din închisori ca nerecuperabili și introduși în mijlocul evreilor din lagăr. De bine ce au venit, pușcăriașii au început să se dedea, în plină zi, fără ezitare, la acte de jaf și agresiuni. După un timp, evreii s-au organizat și apărât, iar criminalii agresori au fost ținuți la distanță. Dar numai un timp, căci pe neașteptate au reînceput atacurile în puterea nopții, în timpul somnului. De astă dată,

organizați în echipe de veghe - cu mâinile goale sau cu bucăți de lemn - evreii s-au apărat, făcând față bandiților, dezarmându-i, punându-i pe fugă.

Mai mult, curajul și sentimentul de solidaritate ale deținuților evrei de la Vapniarca chiar sporeau. De la o vreme au început să prezinte mici piese de teatru; să țină conferințe. O adâncă impresie a făcut conferința ținută de avocatul Alfons Nachtigal, cu titlul „Afacerea Dreyfus”, despre rolul scriitorului democrat Emile Zola în această înscenare antisemită a reacțiunii franceze de la sfârșitul veacului trecut.

Dar despre viața în lagărul de la Vapniarca s-ar putea scrie un autentic roman fluviu, viața și întâmplările zilnice furnizând suficiente și interesante subiecte. Deocamdată trebuie să mă opresc aici. Răgaz absolut necesar. M-am pornit să scriu două-trei pagini și văd că am așternut 11. Odată mintea răscolită, șuvoiul gândurilor, al amintirilor n-are răgaz...

Sandu Weiss,
ziarist

Scriitori, savanți, artiști evrei

Marcel Bleher (1909-1938)

Nefericită soartă i-a fost dat să aibă acestui scriitor!

Născut la 18 septembrie 1909, în Botoșani. Studii la Roman. Pleacă, după bacalaureat, în Franța, spre a le continua (în medicină), dar renunță îmbolnăvindu-se grav, incurabil (tuberculoză osoasă) și revine în țară, rămânând, cu mici intermitențe, ținut la pat, toată viața. Vizitându-l, la Roman, în 1936, Sașa Pană nota: „Vocea lui Bleher parcă ar veni de departe, alteori din profunzimi, gravă și caldă”. Era o spargere a singurătății și suferinței - „Pentru că sunt zile în care nu am prilejul să rostesc o sută de cuvinte”.

Romanele sale? Romane-jurnal - e ceva din Kafka! - ale unei suferințe reale, ale unui dialog inegal cu viața, și așa necruțătoare, experiență unică, neacceptare a înfrângerii, într-un altfel de raport cu lumea înconjurătoare.

A încetat din viață la 31 mai 1938, la Roman.

Referințe:

Călinescu, George, *Istoria literaturii române...*, București, 1941, p. 880.

Caligă, G., *Almanahul dicționar al presei din România și a celei românești de pretutindeni*, București, 1926, p. 128.

Bejenaru, Ionel, *Marcel Bleher*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), martie 1984, p. 4.

Clement Blumenfeld (1870-?)

Născut în 1876, la Botoșani.

A absolvit Facultatea de Medicină din Iași; doctor în medicină și chirurgie, în urma susținerii tezei *Contribuțiune la studiul etiologici paralisisiei generale progressive*, în iunie 1905.

Își face debutul în ziaristică în „Evenimentul” din Iași. Continuă cu „Opinia”, în a cărei redacție lucrează. Colaborează la „Adevărul” lui C. Mille; din 1925 este redactor politic la „Adevărul” și „Dimineața”, bineștiutele publicații bucureștene.

A semnat și cu pseudonimele Sever Bornă, Blumenfeld-Scrutator, Calman Fleury, Scrutator, Sever, C. Sorin.

Referințe:

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 106.

Straje, Mihail, *Dicționar de pseudonime...*, Editura Minerva, București, 1973, p. 76.

Ștrempel, Gabriel (coordonare generală), *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*, vol. I (A-C), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 374.

Marcu Cajal (1885-1972)

Născut în 1885, în Sulița - jud. Botoșani (numele inițial - Cahalu).

Absolvent al Liceului „Matei Basarab” din București, în 1905.

Absolvent al Facultății de Medicină din București, în 1913, cu teza pentru doctorat în medicină și chirurgie, susținută în mai 1913, „Contribuțiuni la tratamentul sifilisului hereditar prin arseno-benzol”.

Participă la campania din 1913, din Bulgaria și la cea din primul război mondial, cu care ocazie este decorat.

Se specializează în medicină infantilă în Franța și Germania, reușind la examenul de docență în terapia infantilă.

Activează ca profesor la catedra de puericultură și apoi la catedra de pediatrie a Facultății de Medicină din București.

Din lucrările sale: *Cartea mamelor*. Sfaturi asupra creșterii copiilor, București, 1915; *Patologie și terapie infantilă* (în colaborare cu M. Manicatide), București, 1922 - ambele lucrări premiate de Academia Română; *Puericultura practică*, București, 1945; *Medicația uzuală în pediatrie*, 1948.

S-a remarcat prin numeroase articole și studii, publicate în reviste de specialitate, din țară și străinătate, axându-se pe tratamentul heredosifilisului cu bismut - o prioritate în terapia sifilisului.

A fost membru a numeroase societăți științifice din țară și străinătate.

Referințe:

Ștrempel, Gabriel (coordonare generală), *Bibliografia Românească Modernă (1831-1918)*, vol. I (A-C), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 432.

Albert Friedmann (1875-?)

Născut în 1875, la Botoșani.

Studii: în țară și la Paris.

Desfășoară o bogată activitate ziaristică, atât ca redactor al ziarului bucureștean „Munca”, precum și în paginile altor binecunoscute periodice - „Lumea Nouă”, „Dreptatea” lui Fleva, „Adevărul”, „Argus”, „Dimineața”, „Universul”.

S-a afirmat și ca traducător.

Referințe:

Caliga, G., *Almanahul dicționar al presei din România și a celei românești de pretutindeni*, București, 1926, p. 153.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 334.

Enric Furtună (1881-?)

S-a născut în iunie 1881, la Botoșani (numele inițial - H. Pekelman).

Studii: liceale și universitare - la Iași; absolvent al Facultății de Medicină, cu teza pentru doctorat în medicină și chirurgie, *Arsurile din punctul de vedere Medico-legal. Documente de Medicină legală și Criminologie*.

Desfășoară o bogată activitate literară și publicistică, debutând, în 1904, cu versuri, în „Semănătorul”. Scrie versuri, drame - unele i se și joacă - semnează traduceri.

Colaborează la: „Mântuirea”, „Noutatea”, „Izraelitul”, „Lumea”, „Opinia”, „Convorbiri critice”, „Pagini libere”, „Umanitatea”, „Lumea evree”, „Versuri și proză”, „Lumea Bazar”, „Gândul”, „Hatikvah”, „Cugetul liber”, „Umanitarismul”, „Vitrina literară”, „Adam”, „Adevărul literar și artistic” ș.a.

Din opera sa: *Pustnicul*, poeme dramatice, Iași, 1914; Rosenthal, Dr. S.N., *Deborah*, traducere, Iași, 1907; *De pe stâncă*, poezii și poeme, 1922; *Privești și impresii*, 1926.

Referințe:

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 336.

Straje, Mihail, *Dicționar de pseudonime...*, Editura Minerva, București, 1973, p. 276-277.

Ștrempel, Gabriel (coordonare generală), *Bibliografia Românească Modernă* (1831-1918), vol. II (D-K), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 367.

Lucien Goldmann (1913-1970)

Filosoful și sociologul francez de faimă europeană Lucien Goldmann s-a născut la 20 iulie 1913, la Botoșani. Studii: Liceul „A.T. Laurian” din Botoșani; filosofia, dreptul și științele economice la Universitatea din București (1931-1936).

„Gică Goldmann, cum îi spuneau colegii de atunci se distingea dintre toți printr-o enormă cultură filosofică și științifică și printr-o excepțională capacitate de gândire și finețe de analiză și disociere”, nota Miron Constantinescu, ce-l cunoscuse prin anii 1935-1936.

Intră, la București, în mișcarea antifascistă, devenind un adversar hotărât al fascismului. Pleacă la Viena (urmează cursurile lui Max Adler), trăind drama invaziei hitleriste. După aceea, în Franța, apoi, după ocuparea țării de barbaria hitleristă, în Elveția, unde este asistentul lui Jean Piget. Își susține doctoratul la Zürich, cu o lucrare despre filosofia lui Kant, publicată ulterior, la Paris (*La Communauté humaine et l'Univers chez Kant*, 1948). Reîntors în Franța, după război, lucrează la Centrul național de cercetare științifică; ține cursuri la Sorbona, la École Pratique des Hautes Études, la Université libre din Bruxelles (unde lucrează, în ultimul timp, la Centrul de sociologia literaturii de la Institutul Solvay).

Dezvoltă creator concepțiile lui György Lukacs.

Din opera sa: *Științele umane și filosofia*, 1952; *Dumnezeul ascuns - studiu despre viziunea tragică în cugetările lui Pascal și în teatrul lui Racine*, 1956; *Pentru o sociologie a romanului*, 1965.

Încetează din viață la 2 octombrie 1970, la Paris.

Referințe:

Ion, Angela (coordonare), *Dicționar istoric critic - Literatura franceză*, Editura Șt. și Encicl., București, 1982, p. 264.

Constantinescu, Miron, *Cuvânt înainte* la L. Goldmann, *Sociologia literaturii*, Editura Politică, București, 1972.

Alexandru Graur (1900-1988)

Născut la 9 iulie 1900, la Botoșani.

Studii primare - la Todireni, jud. Botoșani; liceale - la București, licențiat în filologie clasică; aici, între profesori, filologul Dimitrie Evolceanu, la rândul-i, fiu al Botoșanilor; doctor în Litere, la Sorbona - 1929, cu o teză de lingvistică indoeuropeană (*Les consonnes géminés en latin*) și cu una de lingvistică românească (*Nom d'agent et adjectif en roumain*); diplomat al cunoscutei „Ecole des Hautes Etudes”, cu teza *I et V en latin*.

Activează ca profesor în învățământul liceal și, apoi, în învățământul superior, la Universitatea din București, fiind, o vreme și decan al facultății de Filologie.

Bucurându-se de recunoașterea valorii operei sale în țară și străinătate, Al. Graur a fost ales în fruntea unor înalte societăți cu profil lingvistic, după care, în 1948, este ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1956, membru activ. A fost și director general al Editurii Academiei (1955-1974).

Fără îndoială, Al. Graur și-a adus o mare contribuție la fundamentarea științifică a lingvisticii românești, contribuind la evoluția ei. Demne de menționat sunt și contribuțiile sale în etimologie și onomastică. Mai mult, a acordat o atenție deosebită cultivării limbii române în rândul diverselor categorii de populație. Cine nu-și amintește prezența sa pe unde radio, în populara emisiune „Limba noastră”? Un dialog necesar cu radioascultătorii, mereu plin de proșpețime, deși Al. Graur îl ținea din 1945!

Din opera sa: *Note etimologice*, București, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, Paris-București, 1933 (cu I. Byck); *Esquisse d'une phonologie du roumain*, 1938 (cu Al. Rosetti). *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, 1954; *Etimologii românești*, 1963; *Nume de persoane*, 1965; „*Evoluția limbii române. Privire sintetică*”, 1963; *Nume de persoane*, 1965; *Evoluția limbii române. Privire sintetică*, 1963; *La romanité du Roumain*, 1965; *Tendențe actuale ale limbii române*, 1968; *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, 1972; *Mic tratat de ortografie*, 1974.

Referințe:

Balacciu, Jana, Chiriacescu, Rodica, *Dicționar de lingviști și filologi români*, Editura Albatros, București, 1978, p. 132-133.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 373.

Constantin Graur (1880-1940)

Ziaristul democrat Constantin Graur, botoșănean, a fost fratele lui Grigore Graur, doctor și publicist, al lui Mihai (Mișu) Graur, avocat și publicist și al filologului Alexandru Graur.

După gimnaziu, a plecat la București, angajat de Tony Bacalbașa ca ajutor de corector la „Adevărul”, condus de Al. V. Beldiman. A intrat de timpuriu în mișcarea socialistă, în 1895 fiind conferențiar la clubul muncitorilor din București (sala Sotir). A debutat în ziarele socialiste: „Munca” și „Lumea Nouă”. În 1897 a fost ales secretar la Congresul al IV-lea al P.S.M.D.R.; și-a completat studiile în Belgia și Franța; a avut legături cu mișcarea socialistă din Franța (cu Jean Jaurès).

La începutul secolului XX a fost un animator al presei gălățene - „Tribuna liberală”, „Învierea”, „Ecol”, „Votul universal”, semnând și în „Dreptatea”, „Dunărea de Jos”, „Curentul nou”; la Ploiești a redactat ziarul „Lumina”.

A luat atitudine de solidaritate cu răscoala din 1907, fiind un bun cunoscător al problemei țărănești; a fost bun prieten cu C.D. Gherea, având contribuții de seamă la definitivarea cunoscutei sale lucrări „Neiobăgia”.

„Definiția intelectualului adevărat”, cum l-a numit T. Arghezi, Constantin Graur a revenit la București la „Adevărul”, condus de C. Mille, continuând o remarcabilă activitate publicistică; a fost corespondentul „Adevărului” la Viena (1911-1914), anunțând, primul în țară, „Atentatul de la Sarajevo”; împreună cu N.D. Cocea ș.a. a întemeiat „Facla”; apoi, în 1919, „Cuvântul liber”; din 1921 a condus „Adevărul” și „Dimineața”, ziare de orientare democratică; a format și stimulat o întreagă pleiadă de publiciști, foarte mulți botoșăneni.

Din opera sa:

„*Manasse*”, *cercetare critică*, Galați; 1904; *Factorul cel nou. Înainte și după răscoale*, Galați, 1909; *Din istoria socialismului român*, București, 1910; ed. II, 1912; *Libertatea presei* (conferință, 1923), Zola, *Moartea lui Oliver Bécaille*, trad., 1930; *Câțiva inși*, 1931; *Cu privire la Franz Ferdinand*, București, 1935.

Referințe:

Caliga, G., *Almanahul dicționar al presei din România și al celei românești de pretutindeni*, București, 1926, p. 137.

Samson, A.P., *Memoriile unui gazetar (1927-1937)*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 72-83.

Bejenaru, Ionel, *Constantin Graur*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), octombrie 1984, p. 4.

Hillel Kahane

A fost director al Școlii primare israelită-română-germană din Botoșani.

Autor al unei geografii, *Geliloth Ha-Arez* cuprinzând date cosmografice, geografice, matematice și politice; cu numeroase tabele, cu figuri astronomice, geometrice, geologice, paleontologice imprimate în text și o hartă de planiglob în limba ebraică, după izvoarele cele mai noi, în două părți. O lucrare, cum se vede, cuprinzătoare, de 288 pagini, apărută în 1880, la Tip. Hajoetz, Editura autorului, București (Partea I).

La puțin timp, H. Kahane a editat o asemenea Geografie și la Botoșani, la Tip. Segal și Marcu, însumând 302 pagini.

Ambele ediții fiind în limba ebraică, neîndoielnic, lucrarea a contribuit la școlirea unui însemnat număr de tineri evrei, fiind în literatura școlară ebraică o lucrare de referință, un model.

Referințe:

Ciubotaru, Ștefan, *Pagini din istoria învățământului botoșănean 1759-1948*, Editura Litera, București, 1987, p. 142.

Ștrempel, Gabriel (coordonare generală), *Bibliografia Românească Modernă, 1831-1918*, Vol. II (D-K), Ed. Șt. și Encicl., București, 1986, p. 848.

Barbu Lăzăreanu (1881-1957)

Omul de cultură - istoriograf literar, critic, folclorist - Barbu Lăzăreanu (numele inițial, Avram Lazarovici) s-a născut la 5 octombrie 1881, la Botoșani. A urmat acolo liceul „A. T. Laurian”, fiind un elev remarcabil, mai ales la limba română (prof. N. Răutu). Încă elev fiind, s-a apropiat de mișcarea socialistă, fapt care i-a atras exmatricularea.

În 1902 a scos, la Botoșani, revista „Victor Hugo” și a sugerat ideea fondării „Clubul de lectură”, devenit „Cercul de lectură”, instituție care a activat laborios până în 1938.

În 1907 a fost expulzat din țară pentru atitudinea sa de solidaritate cu lupta țărănimii, plecând la Paris; fiind primul secretar al Grupului muncitorilor socialiști români, frecventat chiar de Jean Jaurès; a colaborat la presa democratică franceză în 1912.

Ca istoric literar, a adus valoroase contribuții bibliografice cu privire la Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Alecsandri, Hasdeu; de notat și reliefaarea contribuției unor botoșăneni „uitați” - Ion Păun-Pincio, I.V. Adrian, George Tăutu, C.N. Bour ș.a.. Cu bun temei, Perpessicius îl considera o „bibliotecă în picioare”, iar Galaction, „custodele literaturii române”.

A colaborat la „Adevărul literar și artistic”, „Arhiva”, „Arta”, „Reînvierea”, „Revista literară”, „Revista ideii”, „Limba română”, „Curierul român” (Botoșani), „Ecoul”, „Flacăra”, „Furnica”, „Contemporanul”, „Adevărul”, „Dimineața”, „România viitoare” ș.a.

Referințe:

Vasiliiu, Haralamb, dr., *Colegii mei*, în „Amintiri din viața de școlar”, Botoșani, Tip. Saidman, 1923, p. 89.

George, Alexandru, *Pasiunea micilor contribuții*, în „Viața Românească”, București, ianuarie 1976, p. 55-56.

Bejenaru, Ionel, *Barbu Lăzăreanu*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), august 1984, p. 4.

Aurel Mărculescu (1900-1947)

Gravorul Aurel Mărculescu (numele inițial Aron Marcovici) s-a născut la 20 aprilie 1900, la Piatra Neamț; studii: liceale, la Piatra Neamț, neterminate; autodidact; tinerețe zbuciumată, sub semnul greutăților materiale; în 1914 s-a mutat cu familia la București; a intrat ucenic la un bijutier, de la care a învățat arta gravurii; a fost trimis la Belle Arte, dar a fost obligat să întrerupă studiile, presat de boală și de starea materială precară.

Stabilit la Botoșani, a editat împreună cu Scarlat Callimachi, „prințul roșu”, ziarul „Clopotul”, tribună de luptă antifascistă (30 iunie 1933), ziar de referință în istoria presei de stânga din România, redacția și administrația fiind în propria-i casă, din strada Lemnăria Veche, nr. 12 - Botoșani; a ilustrat ziarul „Clopotul” și variantele sale. A fost un veritabil animator; gravurile sale sunt expresia unei atitudini antifasciste, antirăzboinice, umanitare, o pledoarie pentru cauza celor mulți, asupriți.

În 1935, în editura „Cuvântul liber” i-a apărut albumul „Alb-Negru” (20 gravuri), prefațat de Tudor Teodorescu-Braniște.

A expus frecvent în Pavilionul artelor din Șoseaua Kiseleff, apoi (1940) la Expoziția Grupului Grafic de la sala Dalles, cu Marcel Olinescu, Vasile Dobrian ș.a. În anii războiului a fost deportat în lagărele de la Tiraspol, Vapniarka și Savrani, unde s-a îmbolnăvit, dar a și realizat unele gravuri de mare autenticitate, acte de acuzare, de demascare a ororilor războiului, a vieții de lagăr, expuse ulterior în țară, unele ilustrând volumul „Ghetto și lagăr” (1947).

A încetat din viață la 11/12 decembrie 1947, la Botoșani.

Referințe:

Iacob, Eugen, *Gravurile lui Aurel Mărculescu*, în „Studii muzeale”, Muzeul de Artă al României, III/1966, p. 61-67.

„Ilustrațiunea română”, București, 1 mai 1911, p. 6.

Bejenaru, Ionel, *Aurel Mărculescu*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), august 1984, p. 4.

Henric Sanielevici (1875-1951)

Criticul și esteticianul literar, biologul, sociologul Henric Sanielevici s-a născut la 15 septembrie 1875, la Botoșani, într-o familie numeroasă (Simion și Maximilian - matematicieni, Solomon - pictor au fost frații săi).

Studii: primare și liceale („A.T. Laurian”) la Botoșani; din anii de liceu a participat la mișcarea socialistă botoșăneană, alături de colegii Panait Zosin, Iacob și Deodat Țăranu, Mihail Nicolau; „La vârsta de 15 ani citeam la Botoșani „Muncitorul” lui Ioan Nădejdc. La 15 ani eram socialist” - cum avea să scrie. A colaborat la „Proletarul”, scos, în martie 1892, de Clubul Muncitorilor din Botoșani; a urmat Facultatea de Litere a Universității bucureștene (1894-1901).

În 1900, C. Rădulescu-Motru l-a numit secretar de redacție la „Noua revistă română”. În 1903 a debutat cu volumul *Încercări critice*. A fost director de școală, profesor în învățământul secundar la Galați unde, în 1905, a fondat revista „Curentul nou” (cu C. Graur și M. Pastia); din 1908 a colaborat la „Viața Românească” a lui Ibrăileanu, devenind și secretar al revistei. S-a specializat la Göttingen în antropologie.

Înzestrat fiind, cum observa Arghezi, „cu un tăiș de judecată prompt și radical”, s-a afirmat ca un bun cunoscător al curentelor literare.

A colaborat la „Munca”, „Propaganda” (Iași), „Lumea nouă”, „Adevărul”, „Adevărul literar și artistic”, „Viața Românească”, „Convorbiri literare”, „Adevărul ilustrat”, „Povestea vorbei”, „Adevărul de joi”, „Flacăra”, „Floare albastră”, „Realitatea ilustrată”, „Spicul”, „Lumea nouă științifică și literară” ș.a.

Din opera sa: *Icoane fugare*, 1916, *Cercetări critice și filosofice*, 1916; *Studii critice*, 1920; *Probleme sociologice și psihologice*, 1920; *Poporanismul reacționar*, 1921; *Clasicismul proletariatului, Panait Istrati*, 1924; *La Montmorency*, 1924; *În tren* (schițe), 1925; *Alte cercetări critice și filosofice*, 1925; *La vie des mammifères et des hommes fossiles déchiffrée à l'aide de l'anatomie*, 1926; *Noi probleme literare, politice și sociale*, 1927; *Literatură și știință*, 1930; *Alte orizonturi*, 1933; *În slujba Satanei?!...*, 2 vol., 1935; a tradus din Balzac, Blasco, Ibanez, von Kleist.

A încetat din viață la 19 februarie 1951, la București.

Referințe:

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”, București*, 1904, p. 756.
Călinescu, George, *Istoria literaturii române...*, București. 1941 p. 569-570.
Bejenaru, Ionel, *Henric Sanielevici*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), februarie 1986, p. 4.

Simion Sanielevici (1870-1963)

Matematicianul Simion Sanielevici s-a născut la Botoșani la 4 august 1870.

Studii: primare și secundare (Liceul „A. T. Laurian”, 1881-1889, coleg în primii patru ani cu N. Iorga) în orașul natal; Facultatea de științe a Universității din București (licențiat în 1895); specializare la Paris - doctor în matematică la Sorbona, cu teza *Sur les équations différentielles des cordes et des membranes vibrantes* (1909), comisia fiind prezidată de profesorul E. Piccard.

A desfășurat o bogată activitate didactică în învățământul superior la București și Iași (la început și în învățământul secundar), precum și o bogată activitate științifică, cu contribuții importante în domeniul ecuațiilor diferențiale, integrale, integrodiferențiale, analizei, geometriei diferențiale, teoriei numerelor, mecanicii-dinamicii, dezvoltând teorii și teoreme clasice -

Fredholm, Piccard, Fourier, Wilson, Hurwitz, Lobacevski. Activitatea științifică de prestigiu i-a fost încununată cu titlurile de membru de onoare și membru titular al Academiei, ambele în 1948, sau conferite de foruri științifice din străinătate (Société Mathématique din Paris).

Din opera sa: *Curs elementar de geometrie. Geometrie plană*, 1901; *Sur l'intégrale de Fourier*, 1915; *Sur quelques applications de l'intégrale de Fourier*, 1915; *Știință și metafizică*, 1927; *Curs de mecanică rațională* (2 vol.), 1929, 1931.

A încetat din viață la 12 august 1963, la Klagenfurt (Austria), dar tradiția științifică a familiei avea să fie continuată prin fiul său, Alexandru Sanielevici (1899-1969), fizician de renume. De relevat și că un frate al său, Maximilian (născut la Botoșani, la 17 ianuarie 1885) a fost, de asemeni, matematician de formație, activând în perioada interbelică în asigurările de stat, în funcții de conducere, fiind autor al unui număr de studii pe probleme economice, de asigurări, statistice și matematice.

Referințe:

Teodorescu, N., *Sanielevici, Simion*, în „Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii”. Dicționar, Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1982, p. 257-258.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 756.

Bejenaru, Ionel, *Simion Sanielevici*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), februarie 1986, p. 4.

Solomon Sanielevici (1878-1917)

Pictorul Solomon Sanielevici s-a născut în 1878, la Botoșani, în aceeași numeroasă familie a Sanielevicilor.

Studii: de artă plastică, în Germania - la München, în Franța cu maestrul Vibert; ajutorat material de Al. Marghiloman, pe moșiile căruia (cele din ținutul Botoșanilor) tatăl pictorului era administrator.

A expus atât în Franța, cât și în țară, la București. Tudor Arghezi i-a dedicat o cronică, în „Facla” (23 aprilie 1911) din care nu lipsește și un portret al pictorului: „(...) e un fel de urs tăcut și își primește cunoștințele cu ironie și o rezervă încântătoare (...) îți amintește puțin de Vermont (...)”. Merită amintit că Arghezi l-a cunoscut pe pictor grație lui Iser care,

însoțindu-l prin expoziție, a analizat tablourile lui Sanielevici „cu vervă, respect și competență”.

Talentul autentic, tehnica desăvârșită aveau să fie recunoscute și de critica de artă pariziană: „Peisaje de o vioioșie liniștită, scăldată cu dărnicie de soare... operele lui Saniëlevici sunt de o frumoasă și simplă naturalitate” („L’art et les artistes”). S-a afirmat și ca un bun gravor în lemn, mai întotdeauna gravurile sale atrăgând prin finețea tehnicii și originalitate tematică.

În *Războiul nostru în note zilnice* Nicolae Iorga a consemnat moartea la datorie a „unui pictor de talent, Sanielevici”, care, infirmier fiind, și-a slujit țara în dramatica epopee a reîntregirii ei.

Referințe:

T., *Expozițiunea Sanielevici*, în „Ilustrațiunea română”, București, nr. 12/dec. 1912, p. 208.

Bejenaru, Ionel, *Solomon Sanielevici*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), februarie 1986, p. 4.

Ieronim Șerbu (1911-1972)

Scriitorul Ieronim Șerbu s-a născut la Botoșani, la 1 decembrie 1911.

Studii: primare și gimnaziale - în orașul natal; liceale - la Iași.

S-a afirmat în cenaclul „Sburătorul”, condus de Eugen Lovinescu, devenind un apropiat al maestrului. În același timp s-a dedicat gazetăriei.

Ieronim Șerbu a abordat cu precădere nuvela, excelând în analize psihologice, creând câteva personaje memorabile, dar s-a ilustrat și în eseu, memorialistică, publicistică.

A condus, împreună cu Dan Petrașincu și Horia Liman, revista „Discobolul” (București, 1932-1933), scoasă cu concursul lui Liviu Rebreanu.

A colaborat la: „Azi”, „Contemporanul”, „Cuvântul liber”, „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „România literară”, „Revista Fundațiilor Regale”, „Tribuna”, „Veac nou”, „Viața românească”, „Vremea”, „Democrația”, „Lumea românească” ș.a.

Din opera sa: *Dincolo de tristețe*, 1939; *Oamenii visează pâine*, 1945; *Vițelul de aur*, 1948; *Cuptorul Nr. 3*, 1950; *Linia de foc*, 1950; *Poveste de*

dragoste, 1951; *Corupția*, 1951; *Mama*, 1951; *Rădăcinile bucuriei* (roman); *Izgonirea din rai*, 1956; *Hoțul*, 1957; *Podul amintirilor* (roman), 1963; *Itinerare critice* (eseuri și cronici literare), 1971; *Vitrina cu amintiri* (memorialistică, postum).

A încetat din viață la 8 decembrie 1972, la București.

Adrian Vereea (1876-1944)

Poetul și dramaturgul Adrian Vereea (numele din naștere A. Wechsler) s-a născut în 1876, la Botoșani.

Studii: liceale - Iași; Facultatea de Medicină - Paris și București.

A colaborat la: „Lumea nouă literară și artistică” (debut), „Adevărul literar și artistic”, „Facla”, „Cronicarul”, „Adam”, „Noua revistă română”, „Mișcarea”, „Rampa”, „Vremea”, „Propilee literare”, „Curentul nou” ș.a.

Din opera sa: *Să nu-ți faci idoli!*... (poem dramatic), București, 1914; *După moartea lui Manasse*, 1915; *Iașii*, 1917; *Delfinii din Vaikiki* (comedie dramatică), 1933; *Apollonius din Tyane* (poem tragi-comic).

Referințe:

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea”*, București, 1940, p. 894.

Bejenaru, Ionel, *Adrian Vereea*, în „Caiete botoșănene” („Ateneu”, Bacău), aprilie 1987, p. 4.

După: Ionel Bejenaru, *Dicționarul Botoșănenilor*, Editura Moldova, Iași.

Ordonanța Nr. 3

Noi General Cernătescu Constantin, Comandantul Comandamentului Teritorial;

Având în vedere Decretul Lege Nr. 1789 din 21 Iunie 1941, privitor la bilizarea Armatei și dispozițiunile art. 406 al. II. C. J. M.

Având în vedere interesul de a se garanta siguranța Armatei, apărării și ordinea publică;

ORDONAM:

Art. 1. Toți locuitorii de origine etnică evreiască de ori ce sex și vârstă, aflați în trecere, sau domiciliați pe teritoriul juridic al Comandamentului IV Teritorial, (Judetul Iasi, Bala, Botoșani, Roman, Bălti, Soroca), sunt obligați în 48 ore de la publicarea prezentei ordonanțe, a purta cusut în partea stângă a pieptului, în mod vizibil, pe fond negru, un semn distinctiv, format din două triunghiuri echilaterale, cu baze de 7 (șapte) centimetri suprapuse în așa fel ca să formeze steaua evreiască și care se va confecționa din pânză galbenă.

Art. 2. Călcarea dispozițiilor prevăzute de prezenta ordonanță chiar numai din neglijență, se pedesește cu închisoare complementară de la 6 (șase) la 5 (cinci) ani și cu amendă de la lei 2000 (două mii) la lei 20.000 (douăzeci mii), pronunțându-se și pedepsele complementare prevăzute de art. 25 din P. Mihal I.

Art. 3. Constatarea infracțiunilor din prezenta ordonanță este dată în competența organelor polițienesti, militare și ordine, care vor dresa procesele-verbale ce se vor înainta Curții Martiale a Comandamentului IV Teritorial. În lipsa unor asemenea constatări, dovede se va face prin mijloacele de probațiune prevăzute de art. 137 Pr. P.

Art. 4. Prezenta ordonanță se va afișa pe străzi, în localuri, instituții publice și particulare, intrând în vigoare de la data afișării.

Data la Comandamentul IV Teritorial astăzi 25 August 1941

Comandantul Comand. IV. Teritorial

General Cernătescu

Șeful de Stat Major

COLONEL CARACAS SAVA

PRIM PROCUROR INSTRUCTOR MIITAR
Major Magistrat TWERNOTTO

Comandamentul 4 Teritorial

Subsectorul de pază Botoșani

Ordonanța Nr. 1

Lt. Colonel Aronovici Marcel, Comandantul Subsectorului de pază Botoșani, având în vedere ordinul Comandamentului 4 Teritorial P din 10 VIII 1941, motivat de ordinul Armatei 3-a Nr. 25007/94

Ordonăm :

1. Populația de origine etnică evrească de orice sex sau vârstă care are domiciliu în orașul și Jud. Botoșani, în termen de 48 ore de la aflșarea prezentei ordonanțe, este obligată să poarte cusută pe partea stângă a pieptului în mod vizibil pe fond negru, una stea cu 6 raze (două triunghiuri suprapuse) din stofă sau pânză de culoarea neagră cu dimensiunile 7 cm. în diametru.

2. Contravenienții dela art. de mai sus vor fi trimiși în Judec. Marțiale și pedepsiți cu închisoare corecțională dela o lună și cu amendă dela 1000 lei la 10.000 lei.

3. Actele de constatarea abaterilor la prezența ordonanță, se vor face de către ori-ce ofițer de poliție judiciară, militară sau civilă astăzi 14 August 1941, la Botoșani.

Comandantul Subsectorului pază Botoșani

Lt. Colonel Aronovici Marcel

Prefectura Județului Botoșani

ORDONANȚA

Nr. 7881

Noi, Lt. Colonel VICTOR MĂESCU, Prefectul
Județului Botoșani ;

Având în vedere dispozițiunile ordinului Domnului
Ministru al Afacerilor Interne Nr. 26452/1942 ;

Având în vedere nevoia împiedicării propagandei
pe care o fac unii evrei în contactul ce au cu sătenii;
Pe baza dispozițiilor în vigoare :

ORDONĂM :

Art. 1. Se interzice cu desăvârșire accesul sătenilor
în locuințele și curțile evrești, atât în Orașul Botoșani
cât și în Comuna Urbană nereședință Hârlău, fie pentru
vindere de alimente sau pentru orice alte motive.

Art. 2. Evreii se vor aproviziona numai de pe piețe
și în magazine, de la oarele 10 dimineața până la
ora 12 a. m.

Art. 3. Se va institui o atență supraveghere asupra
contactului evreilor cu sătenii atât pe piețe, străzi,
cât și în magazine.

Art. 4. Contravenienșii la dispozițiunile prezentei
ordonanțe vor suferi rigorile legilor în vigoare.

Art. 5. Toți Ofițerii de Poliție Judiciară și de Poliție
administrativă vor supraveghea executarea prezentei
Ordonanțe.

Data în Cabinetul nostru astăzi 25 Martie 1942.

PREFECT

LT. COLONEL

Victor Măescu**Șeful Poliției Botoșani****M. VELEHORSCHI**

